

Bándi Gergely*

A ZENEMŰVEK ÁTDOLGOZÁSÁNAK KÉRDÉSEI**

„Legyen a zene mindenkié!”
(Kodály Zoltán)

A tanulmányban a zeneművek szerzői jogán belül az átdolgozásokat vesszük nagyító alá. Ez fontos része a szerzői jognak, de ennek ellenére nagyon kevés átfogó tanulmány született róla, az ezzel kapcsolatos információk pedig nagyon szétszórtak. Ezért e tanulmány szerzője megkísérli komplex módon leírni az ezzel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat és jogi szabályozását, úgy is mint jogász és úgy is mint zenész, aki egy átdolgozásokat alkotó zenekar tagja. A tanulmány céljai közé tartozik, hogy segítséget nyújtson azoknak a zenészeknek, akik a témával kapcsolatban keresnek választ egy-egy kérdésükre, azonban azt nehezen találják a jog útvesztőiben. Legyen ez a kérdés akár csak az, hogy mit is jelent egy zenemű átdolgozása, mit kell figyelembe vennie az átdolgozónak? Vagy egyáltalán, mitől lesz valami átdolgozás, és más mitől nem? Esetleg mitől lesz valami csak feldolgozás? A témával kapcsolatban számos hasonló kérdés felmerül a zene minden irányzatában. Átdolgozásnak számít-e például az, ha egy zeneszerző a saját, már kiadott művében változtatásokat eszközöl?

További cél egy átfogó kép kialakítása a zeneművek átdolgozásáról, aminek fontossága a zeneszeretők körében is megkérdőjelezhetetlen, még úgy is, ha ők tudatosan erre nem is gondolnak – a nyitó idézet is ezt tükrözi: „Legyen a zene mindenkié!” Nagyon szép és fontos gondolat Kodály Zoltántól, és talán elsőre nem is gondolná az ember, hogy ez a mondat az átdolgozások kérdésére is rávetíthető. Elmondható, hogy alapvető értelmében ez a kívánság már megvalósult. Hiszen a rádiók, az internet, a közösségi oldalak és a közösségi videolejátszók által a zene valóban mindenkié. Bárki hozzáférhet, bármikor, akár az utcán sétálva is kedvenc zenéit hallgathatja. De a „legyen a zene mindenkié” gondolat más szempontból is értelmezhető, köszönhetően az átdolgozások jelenségének. Ugyanis ma már végtelen mennyiségű zenei irányzat, stílus van, amelyek hol csak kevésben, hol nagyon sokban különböznek egymástól. De köszönhetően az átdolgozás lehetőségének, valaki olyan zeneszámot, zeneművet is meghallgathat a saját ízlésének megfelelő előadásmódban, amit

* Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Magánjogi és Kereskedelmi Jogi Tanszék.

** A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Ujvári János diplomadíj-pályázatán szerzői jog kategóriában első helyezést elért dolgozat szerkesztett változata. A szerző köszönötet mond Binder Károlynak, Nagy Jánosnak, Révész Richárdnak, Tóth Péternek és Wolf Péternek a segítségükért, amelynek köszönhetően betekintést nyerhetett az Artisjus átdolgozó bizottságainak a munkájába!

eredeti verzióban talán kevésbé szeretne. Csak nézzük meg az interneten útjára induló divatot, amelyben zenekarok híres slágereket dolgoznak át más műfajba, ezzel legtöbbször új, sajátos kifejezőmódot adva nekik. Legyen szó akár az AC/DC zenekar egy hard rock számának country átdolgozásáról, melyben többszólamú énekkel, egészen más hangszerekkel és hangzással alkotnak egy gyakorlatilag új zeneművet, vagy akármelyik popszám dzsesszbe vagy swingbe történő átdolgozásáról, amelyekből szintén egyre több jelenik meg. És ugyanígy fordítva, egyre több komolyzenei darab vagy régi dzsesszszene szólal meg ma újra, új formában, elektronikus zeneként, ami talán még nagyobb nyilvánosságnak és népszerűségnek örvend.

Ezért ma már tényleg minden szempontból elmondható, hogy a zene mindenkié, és ezért különösen fontos, és válik egyre fontosabbá a zeneművek átdolgozásának a kérdése.

1. A ZENEMŰ FOGALMA

1.1. A zenemű zeneelméleti fogalma

De kezdjük a legelején. Első kérdésként feltehetjük a témával kapcsolatos legalapvetőbb kérdést: mi a zenemű? Általános meghatározás nem nagyon létezik a zenemű fogalmára. A lexikonok szerint jelentése a következő változatokban fogalmazható meg:

„Zenei műalkotás. Ilyeneket tartalmazó kotta.”¹ „Általában minden kész, zenei alkotás.”² „Minden olyan alkotás, amely bármilyen kis vagy nagy formában valamely határozott zenei gondolatot kifejez, s azt következetesen kifejejt. A zeneművek értékét mindig a szellemi tartalom és a kidolgozás módja határozza meg.”³

A következőkben vizsgáljuk meg egy kicsit részletesebben, hogy pontosan mit lehet érteni a „zene” fogalma alatt!

A magyar értelmező kéziszótár szerint: „a hangoknak a dallam, a ritmus és a harmónia eszközeivel kisebb-nagyobb művé való egybekapcsolása, mint művészet.”⁴

Az Új magyar lexikon szerint: „a művészetnek az az ága, amely kifejezésre a zenei hangok különféle kombinációit használja fel. A hangok időben egymásutánja dallamot alkot, egyidejű megszólalásukból harmónia keletkezik. Mozgató ereje a ritmus, sebessége a tempó. Hangzásának rendjét a metrum és az ütem szabályozza.”⁵

Látható, hogy mindkét szócikk hasonlóan közelíti meg a fogalmat, tehát elindulhatunk az általuk megkezdett úton. A zenének négy olyan alkotóelemét lehet kiemelni, amely mindkét megfogalmazásban szerepel, ezek a hangok, a dallam, a harmónia és a ritmus.

¹ Magyar értelmező kéziszótár (szerk. Juhász József et. al.). Akadémia Kiadó, Bp. 1982.

² Új magyar lexikon (szerk.: Berei Andor). Akadémia Kiadó, Bp. 1962, p. 765.

³ Pallas nagylexikon: <http://www.kislexikon.hu/zenemu.html>.

⁴ I. m. (1), p. 1530.

⁵ I. m. (2), p. 762.

Tehát a zene legkisebb elemét a *hangok* képezik. Az Új magyar lexikon szerint a hang „*rugalmas közegben terjedő, az emberi fül által értékelhető mechanikai rezgés; másodpercenkénti rezgésszáma 16 és 20 000 közé esik. Az e határok alatti, illetve feletti rezgésszámú rezgéseket az emberi fül nem érzékeli. ... A hang jellemzői: hangerősség, hangmagasság, hangszín.*”⁶

Tehát hangok alatt nemcsak a „zenei hangok” értendők, amelyekhez konkrét hangmagasságot is tudunk társítani, hanem ugyanúgy a zajok, zörejek és ezekhez hasonló hanghatások. Ezt feltétlenül szükséges kiemelni, ugyanis ezeknek a használatával is komponálható zene, bár ez már annyira kortárs, hogy az emberek többségéhez nem jut el, de ettől függetlenül létezik. Elég példaként John Cage⁷ *Waterwalk* című kompozíciójára gondolni, ami szinte végig csak zajokból áll, és mégis elismerhető zenei kompozícióként.

A hangokat lehet *dallammá* fűzni, ami a zene fő részét képezi. Általában a dallam szolgál meg témaként, azt ismeri fel a hallgató, az ragad meg az emberekben. A dallam meghatározása a Magyar értelmező kéziszótár szócikke szerint „*változó magasságú zenei hangoknak egységgé formált ritmikus egymásutánja.*”⁸

Bár az Új magyar lexikon is kiemeli a hangok változó magasságát mint szükséges kritériumot, de ez nem annyira lényeges. Ugyanazon hangok egymásutánja is alkothat dallamot, lehet sajátos jelentéstartalma, különösen ha közben a kíséretben változnak a harmóniák, így a dallamból álló egyetlen hang funkciója mindig változik.

El is jutottunk ezzel a *harmóniákhoz*. Ha az előbb említett módon szerepük a dallam kíséretére korlátozódik, polifón zenéről beszélünk, míg ha egy harmónia szólamai együttesen adják a dallamot, az a homofón zene. A harmónia, másik nevén akkord, ismét a Magyar értelmező kéziszótárt használva „*három vagy több különböző magasságú hang egyidejű hangzása, illetve az így megszólaló hangok együttese.*”⁹

Végül maradt még a *ritmus* mint a zene alapvető eleme. Az Új magyar lexikon megfogalmazásában a ritmus „*az egymást követő hangok egymáshoz viszonyított időtartama.*”¹⁰ Ez egy egyszerű és világos megfogalmazás, több magyarázatot nem is igényel.

Ezek tehát a zene építőelemei, melyek lehet, hogy az olvasónak egyértelműek voltak eddig is, de ennek ellenére fontos tisztázásuk, ugyanis elkerülhetetlen a kifejezések pontos ismerete, ha a továbbiakban a zeneművek átdolgozását szeretnénk vizsgálni. Hiszen egy zenemű azáltal válik átdolgozottá, hogy az előbb felsorolt elemek egyikét vagy akár többet megváltoztatnak, az átdolgozó a saját ízlésére formálja, mellyel egy plusz, sajátos jelentéstartalmat ruház rá a meglévő eredetin felül, de erről részletesebben később szólunk. Arról nem is beszélve, hogy sokak számára a jog a szavak művészete, megfelelő megértéséhez az

⁶ I. m. (2), p. 194.

⁷ John Cage 1912–1992, amerikai avantgarde művész, író, zeneszerző, zenetudós. Az elektroakusztikus zene úttörője, gyakran használt rendhagyó hangszereket a műveiben (http://en.wikipedia.org/wiki/John_Cage).

⁸ I. m. (1), p. 217.

⁹ I. m. (1), p. 17.

¹⁰ I. m. (2), 5. kötet, p. 579.

alapul szolgáló fogalmak tisztázása nélkülözhetetlen. „Mindenesetre a terminológiai pontosság nem csupán a jogi közösség számára fontos, hanem nélkülözhetetlen, mert a Jog a szavak művészete.”¹¹

1.2. A zenemű jogi fogalma

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) a zeneműveket, szöveggel vagy anélkül, mint művészeti alkotásokat szerzői jogi védelem alá helyezi.¹²

Ez alapján tehát elmondhatjuk, hogy a zeneművek művészi alkotások, amelyekkel valamilyen zenei gondolatot fejez ki a szerző. Egy zenemű többféle alakban is megjelenhet, például kottaként vagy hanghordozó formájában is. Kiemelendő ebből, hogy művészeti alkotásként a zeneműben is kell lennie valamilyen sajátos, személyes jegynek, ami csak az adott szerzőre jellemző, az ő gondolatait fejezi ki. Ez különösen fontos lesz az átdolgozások vizsgálatánál.

Sok olyan tanulmány és cikk, amely a zeneművek szerzői jogával foglalkozik, a Riemann-féle Zenei lexikon „mű” meghatározása alapján vizsgálódik, amely szerint a zenemű „a zeneben elsősorban az írásban rögzített, önmagában zárt, időtálló, többszólamú kompozíció, amely egy szerző individuális alkotása.”¹³ Azonban ez a fogalom meghatározás nem szerencsés jogi szempontból, hiszen egy zeneművet nem feltétlenül kell írásban rögzíteni – szerzői jogi szempontból különösen nem, és tapasztalható, hogy a mai könnyűzenék nagy részét sem rögzítik írásban, mégis zeneműveknek számítanak. Az „önmagában zárt” jelző sem különösen lényeges, hiszen a nem befejezett műveket is védi a szerzői jog. A többszólamúság is túl szigorú követelmény, hiszen egy egyszólamú dallam miért ne számíthatna műnek? Az utolsó elem nevezhető a leginkább elfogadhatónak, amely szerint a mű „egy szerző individuális alkotása”. Bár ez sem teljesen helytálló megfogalmazás, ugyanis léteznek többszerzős művek is. A hangsúly az „individuális” jelzőn lehet, ezen is olyan szempontból, hogy legyen a műnek eredeti jellege, mely a szerző (szerzők) egyéniségét tükrözi.

Zeneműnek minősül tehát ugyanúgy az írott anyag, valamint a hangzó anyag is. Így zeneművet veszünk, ha egy kottát vagy egy lemezt vásárolunk. Azt hallunk, ha egy koncerten vagyunk vagy egy filmzene szól, rádiót hallgatunk stb.

¹¹ Angel-Manuel Moreno: EC Environmental Law and National Administrative Law; A Reciprocal Influence with Problematic Implications. In Ludwig Krämer (ed.): Recht und Um-Welt (Essays in Honour of Prof. Dr. Gerd Winter). Europa Law Publishing, Groningen. 2003, p. 334. Idézi Bándi Gyula: Környezetjog, Szent István Kiadó, 2014, p. 210.

¹² 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (továbbiakban: Sztj.) 1. § (2), e) pont.

¹³ Brockhaus Riemann: Zenei lexikon (szerk.: Carl Dahlhaus, Hans Heinrich Eggebrecht), II. kötet. Zene-műkiadó, Budapest, 1983, p. 599.

2. A SZERZŐI JOG

2.1. A szerzői jog fogalma

A szerzői jog a polgári jog, azon belül is a szellemi alkotások jogának területéhez tartozik. A szellemi alkotások joga többfelé ágazik, de van két közös tulajdonságuk:

1. Az első, hogy a védett jogtárgy valamilyen szellemi tartalommal rendelkezik, ami azt jelenti, hogy szükséges valami többlet a puszta tárgyon felül, ami valami személyes, az alkotó személyétől függő, az ő szelleme által hozzáadott érték, amint azt már fentebb a zenemű meghatározásánál jeleztük.

Fel is vetődik a joggyakorlatban egy érdekes kérdés ezzel kapcsolatban, mégpedig az, hogy a „technózene” készítőjét megilleti-e a szerzői jogi védelem.¹⁴ A vonatkozó eset az előző szerzői jogi törvény (1969. évi III. törvény) hatálya alatt történt, amely szintén tartalmazta azt a szabályt, hogy egy mű akkor részesülhet védelemben, ha egyéni, eredeti jellegű alkotás. Az eset olyan technózenére vonatkozott, melyben zörejek, effektusok és hangminták felhasználásával a DJ rögtönzésszerűen állít elő valamit. A szakértői vélemény szerint ez az előállítás egyéni, eredeti jellegű zenének minősül, tehát szerzői jogi védelem alá tartozik.¹⁵

2. A második, hogy a jog egy tulajdonszerű oltalmat nyújt ezekre az alkotásokra. A szellemi alkotások joga védelmet nyújt az „alkotónak”, melynek köszönhetően akarata szerint rendelkezik az adott alkotással. Felhasználhatja, ennek révén anyagi hasznot szedhet, átengedheti használatát, továbbadhatja stb.

A szellemi alkotások joga két nagy csoportra bontható tovább, a szerzői jogra, valamint az iparjogvédelemre, ahol az utóbbi magába foglalja a műszaki alkotások oltalmát, valamint a vállalat- és árujelzők jogát. A szerzői jog még két ágra bontható tovább, a szerzői jogra, valamint a kapcsolódó jogokra. A szerzői jog védi a szerzőket, a kapcsolódó jogok pedig általában a szerzői művek közvetítőit. A kapcsolódó jogok szabályozására azért volt szükség, mert előfordultak esetek, amikor egy alkotó számára szükséges volna oltalmat biztosítani, holott egyébként nem minősülne szerzőnek. Ez a helyzet például az előadóművészek esetében, akik „csak” interpretálják¹⁶ a művet. Ebből a megfontolásból nyújt védelmet a szerzői jogi törvény az előadóművészeknek,¹⁷ a hangfelvétel-előállítóknak, a rádió- és televízió szervezeteknek,¹⁸ a filmelőállítóknak,¹⁹ valamint az adatbázis-előállítóknak.²⁰

¹⁴ SZJSZT-43/2000 – A „techno” zene szerzői jogi védelme: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2000_043.pdf.

¹⁵ *Id. dr. Ficsor Mihály* (főszerk.): *A szerzői jog a gyakorlatban*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004, p. 20.

¹⁶ Interpretáció: amikor egy előadóművész egy valaki más által megírt művet ad elő, úgy, hogy az az előadásmód rá lesz jellemző, a saját zenei ötleteit, elképzeléseit is hozzáadja a leírt hangokon kívül, tehát a saját személyes „hangján” szólaltatja meg a művet.

¹⁷ Sztj. 73–75. §.

¹⁸ Sztj. 80–81. §.

¹⁹ Sztj. 82. §.

²⁰ Sztj. XI./A fejezet.

A szerzői jog szabályozása alá tartoznak a zeneművek, az irodalmi művek, a filmalkotások, az építészeti alkotások, a térképművek, a fotóművek, a rajzok, a festmények, és még lehetne tovább sorolni, ugyanis bármikor keletkezhetnek új műtípusok, amik korábban nem léteztek.²¹

A szerzői műveket a törvény²² – európai uniós előírásoknak megfelelően²³ – a mű megalkotásától kezdve védi a szerző életében, halála évében és a halálát követő év első napjától számított 70 évben.²⁴

2. 2. A magyar szerzői jogi törvény zeneművekre vonatkozó rendelkezései

Magyarországon a szerzői jogról a már hivatkozott 1999. évi LXXVI. törvény rendelkezik. Első bekezdéséből ismerhetjük meg annak tárgyi hatályát, azonban az itt található felsorolás csak példálózó jellegű, nem taxatív. De a zeneművek még így is bekerültek ebbe az összefoglalásba, ebből is látható, hogy különösen fontos szerepet töltenek be, és nagy területet fogják át a szabályozásnak. Továbbá, mivel a zeneművek szerepelnek ebben a felsorolásban, kétséget kizáróan fennáll a szerzői jogi oltalom, és ez mindenképpen növeli az érintett művek számára a jogbiztonságot.

Fontos megjegyezni, hogy a törvény nem igényli egy mű bármiféle levédetését vagy akármilyen nyilvántartásba vételét. Azzal, hogy valaki megír például egy dalt, a létrehozás pillanatától kezdve a törvény védelme alatt áll a mű.

3. AZ EGYÉNI, EREDETI JELLEG

Ahhoz, hogy egy zenemű (vagy bármilyen, a szerzői jog által védett mű) védelemben részesülhessen, rendelkeznie kell egyéni, eredeti jelleggel.

Az egyéni, eredeti jelleg fogalmának tisztázása különösen fontos, mielőtt részletesen foglalkoznánk az átdolgozásokkal, hiszen az átdolgozott mű, tehát az átdolgozás tárgya már eleve rendelkezik vele, és éppen ezért ahhoz, hogy valami átdolgozás legyen, az átdolgozónak is hozzá kell adnia a saját egyéni-eredeti jellegét, de erre részletesebben a későbbiekben visszatérünk.

²¹ Sztj. 1. § (1).

²² Sztj. 31. §.

²³ A Berni Uniós Egyezmény alapján (Magyarországon életbe léptette az 1975. évi 4. törvényerejű rendelet az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről).

²⁴ Sztj. 31. §.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület²⁵ egyik szakvéleményében²⁶ találhatunk egy kitűnő példát arra, hogy mi számíthat egyéninek vagy eredetinek. Igaz, ez a példa dalszövegekkel kapcsolatos, de ezek szoros kapcsolatban állnak a zeneművekkel, és segítségével az elmélet átültethető az instrumentális zenébe is. Amiről szó van, az a 44/2007-es szakvélemény, amelyben egy szövegrészlet eredetisége volt a kérdés. A kérdéses rész a „mert itthon otthon vagyok” tagmondat volt, és az volt a tényleges kérdés, hogy vajon ez minősíthető-e a mű azonosítható részének, eléri-e azt az egyéni, eredeti jelleget, aminek köszönhetően szerzői jogi védelemben részesülhet.

A testület az Sztj. 16. §-ára is utalt, amely miatt ez a kérdés különösen fontos lehet, mégpedig a következők okán: *„a szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető”*.²⁷

Tehát önmagában egy egyéni, eredeti jelleggel rendelkező rész is részesülhet szerzői jogi védelemben, nem kizárólag az egész mű, ezért is fontos kérdés az, hogy bizonyos részekben megjelenik-e ez a követelmény.

Az azonosítható részre való utalás a 2001/29/EK irányelv²⁸ nyomán került szabályozásra a törvényben, melyben azért tartották ezt a kikötést fontosnak, hogy a szerző engedélyezési joga ne csak az egész mű engedélyezésére, hanem ezen túlmenően az azonosítható, felismerhető részek felhasználására is kiterjedjen. *„Akkor azonosítható egy rész, ha ugyanúgy hordozza a szerző szellemi tevékenységből fakadó egyéni-eredeti jelleget, mint egy teljes alkotás. Az azonosíthatóság oltalmi kritériuma tehát azonos a szerzői jogi védelem egyéni-eredeti jellegre vonatkozó kritériumával”*.²⁹

²⁵ Szerzői Jogi Szakértő Testület: „A Szerzői Jogi Szakértő Testületet (a továbbiakban: SzJSzT, illetve Testület) 1970-ben hozták létre. Feladatait, szervezeti és működési rendjének keretszabályait a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.) állapította meg újra. Az Sztj 101. §-ának (1) bekezdése szerint a Testület a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala mellett működik. A gyakorlati tapasztalatok szerint az SzJSzT elsősorban perben álló felek közötti jogvitában játszik szerepet, de nem kizárt, hogy peren kívül vagy a pert megelőzően kérjék fel szakvélemény adására. Megnyugtatóbb a helyzet, ha a vitában álló felek együtt jutnak arra az elhatározásra, hogy a vitatott szerzői jogi szakkérdésben az SzJSzT-hez fordulnak, és a Testület döntését – kvázi választottbírói döntésként – magukra nézve kötelező érvényűnek tekintik. Az sem kizárt természetesen, hogy csak az egyik fél fordul az SzJSzT-hez, de ennek az a veszélye, hogy a másik fél nem tekinti irányadónak a szakvéleményt. Ekkor még mindig perre lehet vinni az ügyet, melyben az SzJSzT már meglévő szakvéleménye kétségkívül katalizáló erővel bírhat.” (<http://www.sztnh.gov.hu/testuletek/szjszt/>).

²⁶ SZJSZT-44/2007 – Dalszöveg részletének szerzői jogi védelme: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2007_044.pdf.

²⁷ Sztj. 16. § (1).

²⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról. Hivatalos Lap L 167, 2001. 06. 22., p. 0010–0019.

²⁹ I. m. (26).

A kérdéses „mert itthon otthon vagyok” tagmondat esetében a Szerzői Jogi Szakértő Testület véleménye az, hogy ez csak egy okhatározói mellékmondat, a magyar nyelv szabályainak megfelelően összeállított szavakkal. A létege alakja szükségszerűen következik a teljes szövegből. *„Ebben a tekintetben a dalszövegsor semmiképp sem tekinthető egyéni-eredetinek, a szerzővel azonosíthatónak.”*³⁰ A szövegrész nem tartalmaz a hétköznapi nyelvtől való eltéréseket sem, ellentétben például a „halálesőt permeteznek, fekete könnyel megvéreznek” LGT-szövegrészlettel, sem hétköznapi költői képeket, mint például a Quimby zenekar „Autó egy szerpentinén” című zeneszámban az „... és a világ pajkos szellőként suhan”. Továbbá a szavak sorrendje sem tér el a szokványostól, ahogy S. Nagy István „A fény városa” című művében az „A sötétet messze űzni első fontos dolgunk ez csupán” hangzatú sorban.

Tehát ahhoz, hogy egy dalszövegrészlet, akár csak egy tagmondat önállóan is a védelem tárgya legyen, szükséges, hogy a fentiek valamelyike igaz legyen rá.

A tanács szerint az itthon-otthon szójáték maga sem tartalmazhat egyéni eredeti jelleget, hiszen ez egy viszonylag kézenfekvő, a hétköznapi nyelvben is alkalmazott összetétel. Az itthon-otthon kapcsolatot gyakorlatilag közkincként használják egyes szerzők (például Lord, Charlie). *„Tehát ez a tagmondat nem alkalmas a szerzői jogi védelemre, mert nem hordozza az ehhez szükséges egyéni-eredeti jelleget.”*³¹

Ezt egyszerűen rávetíthetjük a zenére is. Egy zenemű egésze, amely rendelkezik egyéni-eredeti jelleggel, jogi védelemben részesülhet. Ehhez nem kell semmilyen minőségi vagy esztétikai minimumhatárt elérnie, csak az szükséges, hogy a szerző a saját gondolatait fejezze ki vele, és önállóan alkossa meg a művet, tehát csupán azért, mert egy mű nagyon egyszerű, vagy esetleg nem olyan szép, mint más művek, még ugyanúgy megilleti a szerzői jogi védelem. Az egyéni-eredeti jelleg mindenképpen szubjektív és tág fogalom. Nem szabad más művekhez hasonlítani valamit, és az alapján dönteni el, hogy valami rendelkezik-e vele (kivéve persze, ha valami nagyon hasonlít egy már meglévő műre, tehát feltehetően bitorlás történt).

Az előző dalszövegpéldát tökéletesen lehet alkalmazni a zenére is. Nyilvánvaló, hogy egy-egy hangot, de hangokból álló kisebb csoportot sem illethet meg szerzői jogi védelem (hacsak nem annyira különleges az összetétel, hogy annak egyéni-eredeti jellege van), ahogy a szövegek esetében sincs erre mód az egyértelmű szókapcsolatoknál, hiszen ezzel lassan minden szó, illetve a zenében minden hang védetté válna, ami ellehetetlenítené a zeneírást.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület azzal érvelt, amikor kijelentette, hogy a „mert itthon otthon vagyok” tagmondat nem részesülhet védelemben, hogy az csak egy, a magyar nyelvtan szabályainak megfelelően összerakott tagmondat, és semmi különlegeset nem tartalmaz.

³⁰ I. m. (26). p. 190.

³¹ *Id. dr. Ficsor Mihály, Kiss Zoltán* (szerk.): A szerzői jog gyakorlati alkalmazása a digitális online környezetben. A szerzői jogi szakértő testület véleményeinek gyűjteménye (2004–2009). Complex Kiadó, Budapest, 2010, p. 190.

Ahogy a nyelvtannak, a zenének is vannak szabályai, amivel a zeneelmélet és az összhangzattan³² foglalkozik.

Ahogy a nyelvtan szabályai szerint egy tagmondatot magától értetődően lehet összeállítani, ugyanúgy a zenében is vannak hasonló jelenségek, például a zenei zárlatok. Ezek értelemszerűen egy-egy zenei rész lezárását jelentik, és megvannak a maguk szabályai. A zene, ahogy már erről szó esett, harmóniákból áll. Még ha csak egy dallamból áll is egy adott zenemű, elméletben akkor is lehet hozzá megadott szabályok szerint harmóniákat társítani. A zene másik építőeleme, amiről ugyancsak volt már szó, a dallam, azon belül is a hangok, amelyek hangsorokat alkotnak. Egy hangsor többnyire hét hangból áll, és mind a hét hang egy fokot is jelent. A fokokra pedig, a hangsor hangjait felhasználva, harmóniákat építhetünk, amelyekből a zene építkezni tud.

A zenében használatos zárlatok az ilyen fokok és a rájuk épített harmóniák összekapcsolásai, változatai. Ahogy a nyelvtanban szabályok vannak arra, hogy bizonyos szavakat hogyan lehet összekapcsolni, úgy a zenében is vannak szabályok arra, hogy a fokokat hogyan lehet összekapcsolni. A zenében a leggyakrabban használt zárlat az ötödik fok és az első fok kapcsolata. (Az ötödik fokot hívják dominánsnak, az elsőt tonikának, tehát az ötödik fok–első fok zárlatnak előbb egy feszültségkeltő hangulata van a domináns harmóniának köszönhetően, majd a tonikán megnyugszik a zene.) Ezt a fajta zárlatot nevezik teljes zárlatnak. Mivel ez mind a könnyű, mind a komolyzenében végtelenül sokszor fordul elő, magától értetődik, hogy egy ötödik fok–első fok kapcsolatot nem lehet szerzői jogi védelem alá helyezni. Ebből persze az is következik, hogy sok zeneműnek ugyanúgy hangzik a zárása, ha esetleg ugyanabban a hangnemben és stílusban is íródott, nem kizárt, hogy pontosan ugyanaz. De ez elkerülhetetlen, ahogy különböző könyvekben is előfordulhat ugyanaz a tagmondat (lásd – itthon otthon vagy) vagy akár mondat is.

Ettől függetlenül persze egy mű egészére jellemző lehet az egyéni, eredeti jelleg, hiszen a hangokat és harmóniákat összességében rengetegféleképpen össze lehet kapcsolni vagy meghatározni a műben megszólaló hangszereket, amelyek együttesen adják egy zenemű sajátos, a szerzőre jellemző hangzását. Tökéletesen illik ehhez a témához Kodály Zoltán egy másik híres idézete, mely szerint *„semmi sem jellemző annyira a nyelvre, mint sajátos hangzása. Olyan ez, mint a virág illata, a bor zamata, a zománc, az opál tüze. Megismerni róla a nyelvet már messziről, mikor a szót még nem is értjük.”*

Ugyanígy van ez a zenével. Minden szerzőnek van egy sajátos hangzása (vagy akár több, ha a mai könnyűzenét nézzük, amiben egy zeneszerző a legkülönbözőbb előadóknak ír számokat), és ez adja egy-egy műnek az egyéni, eredeti jelleget.

³² Összhangzattan: az időben egymást követő hangzatok közötti kapcsolatok és összefüggések, valamint a hangzatok által a művészi szándék szerint létrehozott harmonikus történések mint a kompozíció egyik alapvető alkotórészének tudománya – <http://hu.wikipedia.org/wiki/Szerkeszt%C5%91:Haderaai/%C3%B6sszhangzattan>.

3.1. Egyéni, eredeti jelleg a tizenkét fokú zenében

Bár az átdolgozások tekintetében nincs nagy jelentősége, de érdekességképpen mégis megemlíthető az eredetiség témájában a tizenkétfokúság, vagyis a dodekafónia. Ezt a zeneszerzési módszert Arnold Schönberg³³ alkotta meg. A zenében összesen 12 különböző hang létezik (amik oktávonként³⁴ ismétlődnek). A Schönberg alkotta dodekafóniában úgynevezett „Reiheket” (sorokat) lehet használni. Egy Reihe 12 hangból áll, és tartalmaznia kell mind a 12 különböző hangot, tehát nem ismétlődhetnek a hangok. Ha egy Reihe lezárult, jöhet a következő, ismét ugyanezen szabályok szerint. Így épül fel a dodekafon zene. Látható, hogy a szigorú és viszonylag szűk szabályoknak köszönhetően nagyobb az esélye annak, hogy két zeneszerző ugyanazt a Reihét használja. Kérdés, hogy egy ilyen mű vagy csak egy sor megkomponálásánál mennyire fontos az egyéni jelleg, egyáltalán mennyire van lehetőség annak a kifejezésére.

Vizont még nem volt olyan eset egyelőre, hogy valaki egy másik zeneszerző Reihéjét dolgozza fel.³⁵ Kérdés persze az is, hogy mennyire lehetséges ez egyáltalán.

4. ZENEMŰVEK FELHASZNÁLÁSA

A szerzői jog az egyes műveket felhasználásuk esetén védelmezi. Éppen ezért ha valaki egy művet használni szeretne, a legelső dolog, ami felmerülhet benne, hogy kell-e ezért engedélyt kérnie és díjat fizetnie?³⁶ Ennek megállapítása úgy a legegyszerűbb, ha teljesen az alapjaitól vizsgáljuk meg a kérdést.

Tehát legelőször is: védett-e a mű? Ez a zeneművek esetében teljesen természetes, hiszen egyedileg, művészi, individuális értékekkel létrehozott alkotásról van szó, így minden esetben védi a szerzői jogi törvény a zeneműveket. Ezenkívül a tárgyi hatálynál található felsorolásban is szerepel, aminek köszönhetően még indokolni sem kellene a védelem mi-benlétét, hiszen a törvény azt egyértelműen kimondja.

Másfelől meg kell vizsgálni, hogy a törvény által szabályozott védelmi időn belül vagyunk-e. Ahogy azt már említettük, a védelmi idő a szerző élete alatt, valamint a halálát követő év első napjától számított 70 évig tart.³⁷ Ezekben az esetekben engedély- és díjköteles az adott zenemű. Ha tehát például a zenész egy Bach-művet szeretne nyilvánosan előadni egy koncerten, az nem lesz a számára engedélyköteles, ugyanis a védelmi idő már bőven

³³ Arnold Schönberg (1875–1951) osztrák zeneszerző, a dodekafónia és a szerializmus technikájának megalkotója. Tanárként is a század legnagyobb hatású egyéniségei közé tartozott: http://hu.wikipedia.org/wiki/Arnold_Sch%C3%B6nberg.

³⁴ Oktáv (latin octava = 'nyolcadik'): a zenében a diatonikus hangsor nyolcadik fokát jelenti, illetve a hangköz, amely az első fokot a nyolcadiktól elválasztja: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Okt%C3%A1v>.

³⁵ Gyenge Anikó: Zeneművek átdolgozása a szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 107. évf. 3. sz., 2002. június: <http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/200206/zenemuvek.htm?printable=1>.

³⁶ Szinger András, Tóth Péter: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz. Novissima Kiadó, 2004, p. 18.

³⁷ Sztj. 31. §.

lejárt. Ha egy zongorista egy Bartók-művel szeretne színpadra állni, az 2016. január 1. óta már nem engedély- és díjköteles, mert akkor járt le a 70 év.

Tehát ha egy zeneművet akarunk használni valamilyen formában, azt a jog – a védelmi idő lejárta előtt – biztosan védi. Ezzel el is jutottunk a következő vizsgálódási ponthoz, mégpedig hogy a cél, amire felhasználnánk, jogi jelentőséggel bír-e. A rengetegféle felhasználási mód közül (például többszörözés, terjesztés, nyilvános előadás, nyilvánossághoz való közvetítés és továbbközvetítés) jelen esetben az átdolgozás a kérdés. Ez természetesen jogi jelentőséggel bír, hiszen a szerzői jogi törvény külön felhasználási módként is megemlíti.

A következő kérdés, ami szükséges ahhoz, hogy megtudjuk, hogy szükséges-e az engedélykérés, illetve a jogdíjfizetés, az, hogy ha a felhasználás a törvény hatálya alatt áll, van-e lehetőség szabad felhasználásra. E jogintézményről eddig még nem esett szó, így itt röviden kitérnénk arra, hogy mit is jelent ez pontosan.

Bizonyos esetekben előfordul, hogy a jogalkotó valamiért mentesíti az engedélykérés, illetve a díjfizetés alól az adott felhasználási módot. Ezt azért teszi, hogy bizonyos felhasználói csoportnak kedvezményt biztosítson, vagy hogy a jelentéktelennek minősíthető felhasználásokat mentesítse a kötelezettségek alól.

A törvény a 34–41. §-ban sorolja fel a szabad felhasználás eseteit. Az átdolgozás szempontjából a 34. § (4) bekezdése fontos, mely szerint *„a mű iskolai oktatási célra iskolai foglalkozás keretében átdolgozható. Az átdolgozott mű felhasználásához az eredeti mű szerzőjének engedélye is szükséges.”*

A fenti szabály hallatán a legtöbb embernek az ének-zene tankönyvek juthatnak eszébe, amelyekben esetenként bonyolult zeneműveket találhatunk egyszerűsített formában, hogy a gyerekek számára könnyebben érthető legyen, viszont ez nem iskolai foglalkozás keretében történik. Ez a kivétel a filmes átdolgozásokra lett kitalálva, hogy az ezzel kapcsolatos vizsgafeladatokat szabadon lehessen végezni.³⁸

Ha az adott felhasználásra a törvény szerint nincs lehetőség szabad felhasználásként, engedélyt kell kérnünk, és díjat kell fizetnünk.

Tehát eljutottunk oda, hogy egy zeneművet fel szeretnénk használni átdolgozás céljából. A törvény vagyoni jogok címszó alatt kimondja, hogy *„a szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.”*³⁹ Tehát alapvetően a mű szerzőjének van joga művének mint sajátjának a felhasználására, ezáltal átdolgozására, és ebből következően neki van joga arra, hogy erre másnak is engedélyt adjon.

³⁸ Gyertyánfy Péter (szerkesztő): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014.

³⁹ Szjt. 16. § (1).

Azonban feltétlenül meg kell említenünk, hogy vannak esetek, amikor úgynevezett közös jogkezelés útján történik az engedélykérés és díjfizetés. „Közös jogkezelésnek minősül a szerzői művekhez, az előadóművészi teljesítményekhez, a hangfelvételekhez, a sugárzott vagy vezetéken átvitt műsorokhoz, valamint a film-előállítói és az adatbázis-előállítói teljesítményekhez kapcsolódó és a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg nem gyakorolható szerzői és szomszédos, illetve adatbázis-előállítói jogok érvényesítése a jogosultak által erre létrehozott szervezet útján, függetlenül attól, hogy azt a törvény írja elő vagy az a jogosultak elhatározásán alapul.”⁴⁰

Ennek kialakulásához kapcsolódik egy történet, ami az 1800-as évek közepén, Párizsban történt meg.

„1847-ben két zeneszerző, Paul Henrion és Victor Parizot, valamint Ernest Bourget szövegíró ellátogatott az Avenue des Champs-Élysées-n az 'Ambassadeurs' nevű kávéházba. A helyszínen aznap este café-koncertet tartottak, erre hivatkozással a vacsorát is zenés felárral számolták. A szerzők meglepve tapasztalták, hogy a zenekar az ő műveikből készített összeállítást adja elő, miközben tőlük erre senki engedélyt nem kért, és jogdíjat sem fizetett, sőt, semmiféle tudomásuk sem volt az egésztől. Ezek után ők sem voltak hajlandók a vacsora árát kifizetni, és pert indítottak az Ambassadeurs ellen. A pert sikerrel meg is nyerték, a párizsi bíróság kimondta, hogy a zeneművek nyilvános előadásához engedélyt kell kérni, és az előadás fejében jogdíjat kell fizetni a szerzőknek. Önmagában ez a jog azonban nehezen volt érvényesíthető, tekintettel a vendéglátóhelyek nagy számára, hiszen nagy szerencse kellett ahhoz, hogy a szerző 'tetten érje' az éppen az ő művét előadó vendéglőst, kávéházat. Az e jog érvényesítéséből befolyó jogdíjat – csekély mennyisége miatt – kisjogdíjnak nevezték, a nyilvános előadás jogát pedig kisjognak. A helyzet gyökeres megváltoztatására a pernyertes szerzők kiadójukkal társulva 1850-ben létrehozták a világ első zenei közös jogkezelő társaságát, a ma is működő SACEM-et (Société des auteurs, compositeurs et éditeurs de musique). Céljuk az volt, hogy minél több szerzőt ezen egyesület tagjai, megbízói között tudva egy munkaszervezetet állítsanak fel, amely a kisjogdíjak begyűjtését végezné el – országszerte. Létrejött egy olyan munkaszervezet, amely a jogdíjak beszedéséhez megfelelő humán erőforrással és technikai eszközökkel rendelkezett, a felhasználók felé átalány-tarifákat alkalmazott, és a jogdíjakat az alapító szerzők között, az általuk meghatározott elvek szerint felosztotta.”⁴¹

Ennek mintájára számos közös jogkezelő szervezet alakult világszerte, hogy legyen mód az olyan jogok érvényesítésére, melyek „a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg nem gyakorolhatók.”⁴² Ilyen esetekben kizárólag a közös jogkezelőtől lehet engedélyt kérni, a szerző pedig a közös jogkezelő által beszedett és általa felosztott jogdíjra jogosult.

⁴⁰ Sztj. 85. § (1).

⁴¹ Róna Judit (szerk.): A Zeneszerzők Szövetkezetétől az Artisjus Egyesületig 1907–2007. – A zenei közös jogkezelés 100 éve Magyarországon. Artisjus, Budapest, 2007, p. 21.

⁴² Sztj. 85. § (1).

A szerzői jogi „szlengenben” ezt a felhasználási esetet – amikor a közös jogkezelő szervtől kell az engedélyt kérni – kisjogos felhasználási módnak nevezzük, amikor pedig közvetlenül a szerzőtől, nagyjogosnak. A kisjog–nagyjog megkülönböztetés műtípusok tekintetében is lehetséges: kisjogos mű, amire a közös jogkezelőtől lehet engedélyt szerezni (ezek többnyire a nem színpadra szánt zeneművek), nagyjogos mű pedig, amire a szerzőtől kell engedélyt kérni felhasználási szerződés kötése útján (többnyire a színpadra szánt zeneművek).

A magyar szerzői jogi törvény alapján a zeneművek a következőképpen csoportosíthatók „kisjog–nagyjog” szerint: közös jogkezelő szervezettől szerezhető engedély a kisjogos zenemű akár élő (tehát például koncerten történő), akár technikai eszközzel történő (tehát például DJ által „gépzeneként” játszott) sugárzásához, továbbá a kisjogos zenemű nem műhold útján történő rádiós és televíziós sugárzásához, kábeltelevíziós felhasználásához, kisjogos zenemű hangfelvételen történő kiadásához, internetes nyilvánossághoz közvetítéshez nem interaktív közvetítéshez webcasting útján, interaktív egyedi lehívásos felhasználás útján, a hangfelvételek nem kereskedelmi forgalomba hozatal céljából történő többszörözéséhez.

A jogosulttól közvetlenül kell engedélyt kérni a következő esetekben:

- zenemű kiadása nyomtatott formában (kotta),
- digitális adathordozón (pl. CD),
- nagyjogos zenemű (tehát színpadra szánt zenemű, mint például opera, operett és egyéb művek) nyilvános előadása,
- ha a nyilvánosságra hozott kisjogos zenemű hangfelvételen történő kiadása már létező, más által készített hangfelvétel többszörözése útján történik (ebben az esetben a hangfelvétel-előállítótól és az előadóművésztől is kell engedély), valamint
- 2004. május 1-től a szerző kivonhatja műveit a közös jogkezelés alól a kisjogos zenemű élő vagy technikai előadása esetén, műholdas sugárzása esetén, internetes nyilvánosságához közvetítése esetén (interaktív egyedi lehívásos felhasználásnál a hangfelvétel-előállító engedélye is szükséges), végül pedig
- a hangfelvételek nem kereskedelmi forgalomba hozatal céljából történő többszörözése esetén.

Magyarországon a zeneművek közös jogkezelésére 1997. december 31-ig a Szerzői Jogvédő Hivatal volt jogosult. Ennek helyére jött létre az *Artisjus* Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület, amelyik a zenei alkotások terén magánszervezetként működik, ellenben elődjével, ami még állami szervként működött. Az *Artisjus* tekinthető a legjelentősebb közös jogkezelő szervezetnek.⁴³ Emellett a MAHASZ (Magyar Hanglemezkiadók Szövetsége) foglalkozik a kiadott hangfelvételek nyilvános előadásával, a kiadott hangfelvételek közönséghez való közvetítésével,⁴⁴ valamint az EJI (Előadóművészi Jogvédő Iroda Egyesület) az előadóművészek jogainak kezelésével. Magyarországon működő közös jogkezelő szervezetek még:

- Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesület (FILMJUS),

⁴³ *Tattay Levente*: A szellemi alkotások joga. Szent István Társulat, Budapest, 2009, p. 186.

⁴⁴ *Tattay*: i. m. (43), p. 187.

- Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület (HUNGART),
- Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesülete (MASZRE),
- Magyar Reprográfiai Szövetség (MRSZ),
- Magyar Lapkiadók Reprográfiai Egyesülete (Repropress).

Ha tehát az előző módok valamelyikével engedélyt kértünk (és kaptunk) a felhasználásra, és kifizettük a jogdíjat, az adott célra felhasználhatjuk a kívánt zeneművet.

4.1. A zeneművek átdolgozásként való felhasználása

Eljutottunk tehát a zeneművek felhasználásán belül az átdolgozás részletes tárgyalásához, ami a jelen tanulmány közvetlen témája.

A törvényi definíció az Szjt. 29. §-ában található, mely szerint: „A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve, hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.”

Átdolgozásnak minősül továbbá a már meglévő zeneműhöz szöveg vagy szöveghez zene írása, zeneműhöz tánc, koreográfia társítása (balettosítás).⁴⁵

Az átdolgozás során származékos művek születnek, ami az jelenti, hogy egy mű közvetlenül más alkotásokból való építkezés során jön létre.⁴⁶ A továbbiakban csak a zeneművek átdolgozásait vizsgáljuk.

A 47. § (1) bekezdése kimondja „a felhasználási engedély csak kifejezett kikötés esetén terjed ki a mű átdolgozására”. Ilyen esetben „a mű közvetve, nem eredeti formában kerül a műélvezőhöz”.⁴⁷ Ezeket a fentiekkel egybevetve arra jutunk, hogy az átdolgozás nagyjogos felhasználási mód, hiszen közvetlenül a szerzőtől kell rá engedélyt kérni.

Az átdolgozás során egy már meglévő, személyiségi, művészi jegyekkel rendelkező zeneművet valaki úgy dolgoz fel, hogy benne maradnak az eredeti szerző jegyei is, de ezzel egy időben saját és új gondolati formákat is tartalmaz. A régi szerzői jogi törvény szerint ihlető forrásként a már meglévő művek is szabadon használhatók, a stílus, a formai megoldások egy-egy elemének az átvételével is.⁴⁸ „A csökkentő, rövidítő jellegű módosításokat többnyire nem, a bővítéseket inkább tekinti átdolgozásnak a jogtudomány, az ének-zene tankönyvek egyszerűsítése szemben például Emerson Lake & Palmer Egy kiállítás képei című Muszorgszkij darab átíratával. Schönberg Bach orgonaműveinek átalakítása egyértelműen magukon hor-

⁴⁵ Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. Complex Kiadó, Budapest, 2006, p. 175.

⁴⁶ Tattay: i. m. (43), p. 137.

⁴⁷ Gyertyánfy: i. m. (45), p. 173.

⁴⁸ Gyertyánfy: i. m. (45), p. 173.

dozzák az egyéni, eredeti jelleget, így átdolgozásnak tekinthetők, szemben Mahler Beethoven szimfóniákon véghez vitt kijavításaival.”⁴⁹

Említést érdemel egy idekapcsolódó jogeset, melyben az volt a kérdés, hogy egy zeneszámmon végzett változtatások átdolgozásnak számítottak-e.

A Fővárosi Bíróság szóban forgó ügyében a felperes sérelmezte, hogy egy általa írt zeneszámban változtatások történtek. „A tempó 125-ről 136-ra változott; a mű az eredeti 3 perc 19 mp-ről 2 perc 16 mp-re rövidült, a harmónia rendjén is változtatásra került sor, a 2x8 ütemnyi bevezetőrész átírására, elhagyására került sor, valamint a hangszerelés is megváltoztatásra került.”⁵⁰ Az alperes természetesen a kereset elutasítását kérte, és előadta, hogy tevékenysége a zeneművel kapcsolatban kizárólag a lemez kiadására és terjesztésére korlátozódott. A perrel érintett hangfelvétel előállításában nem vett részt, így az engedély nélküli átdolgozás a terhére nem merülhet fel. Utalt arra is, hogy a kiadott CD-lemezen szereplő művek tekintetében az Szjt. 18–20. §-a alapján felhasználási szerződést kötött a közös jogkezelő szervezettel, s ennek alapján a szerzői jogdíjakat is megfizette.

A bíróság feladata volt eldönteni, hogy az említett változtatások átdolgozásnak minősülnek-e, és ha igen, ahhoz volt-e megfelelő engedélye az átdolgozónak. „Az átdolgozás ténye megítéléséhez a bíróság szakértői bizonyítást folytatott le, majd a Szerzői Jogi Szakértői Testület véleményét megalapozottnak, aggálytalannak találta, így azt ítélethozatala alapjául elfogadta.”⁵¹

A szakértői véleményben megállapították, hogy a tempó kismértékben változott, eltérő lett a nyolc ütemből álló instrumentális bevezető dallama, kisebb hangszerelési változtatások történtek, és a szöveg egy sorának értelmet nem érintő megváltoztatása történt, továbbá a verzzakok harmóniamenetére készült instrumentális szólórész lerövidült a struktúra megváltoztatása nélkül, végül a nyolc ütemből álló instrumentális lezárást elhagyták, helyette a refrén ismétlésével zárul a dal. A szakértői vélemény szerint minden egyéb érdemi alkotóelem változatlan maradt, így többek között a teljes dallamvezetés, a harmóniamenet, a dal struktúrája, stílusa, hangulata, mondanivalója. Mindezek alapján a szakértői vélemény kimondta, „átdolgozásról, így a szerző személyhez fűződő jogának megsértéséről a perbeli esetben nem lehet beszélni. Átdolgozásról azért nincs szó, mert a megváltoztatások nem érik el azt az egyéni-eredeti jelleget, amely miatt azok a mű egészéhez való alkotó hozzájárulásnak lennének tekinthetők.”⁵² A Szerzői Jogi Szakértői Testület ugyanakkor megemlítette, hogy szakmai etikai szempontból illendő lett volna tájékoztatni az eredeti szerzőket a dalszöveg és a dallam kisebb megváltoztatásáról, de ehhez nem volt szükség az eredeti szerzők engedélyére.

⁴⁹ Dr. Pogár László: Zeneművek a szerzői jogban. Dalszöveg részletének szerzői jogi védelme: http://www.sztjh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2007_044.pdf.

⁵⁰ Fővárosi Bíróság P.22.419/2006/25. sz. ítélet.

⁵¹ I. m. (50).

⁵² I. m. (50).

„Miután a perben a felperes nem bizonyította, hogy műve jogsértő módon átdolgozásra került volna, s ezzel szerzői joga sérült volna, a bíróság további bizonyítás lefolytatása nélkül a keresetét, mint alaptalant elutasította.”⁵³

4.1.1. Az átdolgozások engedélyezése

Ahogy már arról szó esett, a zeneművek átdolgozásánál különösen fontos az engedély, amit a zeneszerzőtől kell beszerezni, függetlenül attól, hogy közös jogkezelés („kisjogos”) vagy egyéni engedélyezés („nagyjogos”) alatt álló zeneműről van szó. Előfordul, hogy egy mű vagyoni jogainak jogosultja nemcsak maga a zeneszerző, hanem a vagyoni jogokon többen osztoznak. A zeneszerzőn kívül rendelkezhet a vagyoni jogokkal bármilyen természetes személy vagy akár kiadó is. A már elhunyt szerzők esetében pedig a jogutódok jogosultak a felhasználási engedély megadására, és ilyenkor általában még bonyolultabb a szerzői vagyoni jogok megoszlása. Az Artisjustól lehetőség van segítséget kérni a jogutód felkutatásában, valamint a felhasználó és a zeneszerző között is közvetíthet kapcsolatot.

Az átdolgozás során létrejött művek származékos műnek minősülnek. Ez azt jelenti, hogy nem egy teljesen önálló, új műként van kezelve, hanem van egy alapmű, amiből származik, amit átdolgoztak. Az Sztj. 4. §-a értelmében „*más szerző művének átdolgozása, feldolgozása, vagy fordítása*” is szerzői jogi védelem alatt áll, „*ha annak egyéni, eredeti jellege van.*”⁵⁴

Fontos, hogy az átdolgozáshoz a szerző engedélyt adjon, mert az könnyen sértheti a személyhez fűződő jogait, valamint így tudhat róla, hogy művét mihez használják fel. Ha olyan felhasználás vagy átdolgozás történne, aminek a mondanivalója ellentétes lenne az eredeti művével, ezt a szerző megakadályozhatja azáltal, hogy nem ad engedélyt.

A Somogy Megyei Bíróság 21.P.21.052/2008/57. számú ügyében lényeges elem volt az átdolgozás engedélyezése. A kérdéses esetben a felperes volt a zenemű szerzője, a két alperes közül az egyik a zenemű átdolgozásával sértette meg a szerző vagyoni és személyhez fűződő jogait. Az ítéletben a bíróság arra kötelezte az alperest, hogy a benyújtott műbejelentést vonja vissza, az addigi és jövőbeni jogdíjakat pedig a felperes, tehát az eredeti szerző kapja. Az ügy lényege, hogy az első számú tanú hosszabb ideig nem énekelte az adott zeneszámot, az 1980-as évek második felétől azonban a felperes hozzájárulásával annak zenei anyagát saját stílusában átdolgozta. Tehát megtörtént az átdolgozás, azonban engedély nélkül, így vissza kellett vonni a bejelentést.

Érdekeség, hogy a perben eldöntendő kérdés volt, hogy a régi vagy az új szerzői jogi törvényt kell alkalmazni. Az 1999. évi LXXVI. törvény 107. § (1) bekezdése kimondja, e törvény 1999. szeptember 1-jén lép hatályba; rendelkezéseit a hatálybalépését követően megkötött felhasználási szerződésekre kell alkalmazni. Az 1999. szeptember 1-jei hatályba-

⁵³ I. m. (50).

⁵⁴ Sztj. 4. §.

lépésre figyelemmel az új szerzői jogi törvény szabályait kell alkalmazni a régi művekre, így azok fennállása, alanya, terjedelme és megsértése körében is.

4.1.2. Felhasználási szerződések

Az Sztj. által védett művek felhasználása felhasználási szerződés kötésével lehetséges. Ebből következően, ha egy zeneművet szeretnénk átdolgozni, ahhoz is felhasználási szerződést kell kötni.

Az Sztj. 27. § (1) bekezdése külön ki is emeli, hogy „*a felhasználási engedély csak kifejezett kikötés esetén terjed ki a mű átdolgozására.*” Tehát az átdolgozásoknál ezt különösen szigorúan veszik, hiszen a törvényben itt külön megemlítik az átdolgozást annak ellenére, hogy egyébként ez nem jellemző a törvényre. Ezzel a résszel az Sztj. magyarázata is részletesebben foglalkozik.

Vannak kivételek is a felhasználási szerződések esetében, miszerint nem kell felhasználási szerződést kötni a szabad felhasználásnál, vagy ha a védelmi idő letelt, illetve ha a felhasználás az Sztj. alapján nem engedélyköteles, hanem a szerzőt annak fejében csak díjazás illeti meg. Ez utóbbi értelemszerűen nem vonatkozik az átdolgozásra mint felhasználási módra, viszont az első két kivétel igen. Ez azt jelenti, hogy ha szabad felhasználás keretein belül dolgozunk át egy zeneművet, vagy ha olyan művet dolgozunk át, aminek a védelmi ideje már lejárt (mint például egy Bach- vagy Mozart-szerzeményt), nem kell felhasználási szerződést sem kötni, valamint ennek értelmében engedélyt sem kell kérni, mivel az ilyen művek már közkinccsnek minősülnek, ami miatt nem lehet felhasználásuk elé akadályokat gördíteni. Viszont ez nem jelenti azt, hogy ha például egy Bach-művet méltatlan módon változtatunk meg, amivel sértik a szerző személyiségi jogait, és olyan színben tüntetik fel őt, ami ellentétes a mű eredeti céljával, vagy amivel nem lehetne azonosítani az eredeti szerzőt, akkor ez ellen ne lehessen tenni semmit. Ilyen esetekben a jogutódoknak megvan a lehetőségük arra, hogy az igazukat jogi úton érvényesítsék.

Az Sztj. 42. § (1) bekezdése kimondja, hogy „*felhasználási szerződés alapján a szerző engedélyt ad művének a felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni.*”

Az átdolgozásra irányuló felhasználási szerződésekben nem feltétlenül jelenik meg a díjfizetés, hiszen ha a szerző erre engedélyt adott, és az Artisjus nyilvántartásba veszi az átdolgozott művet is, akkor az annak felhasználása után befolyt jogdíjakból az eredeti szerző is részesül. Tehát a mű eredeti szerzőjének is érdeke, hogy egy átdolgozás sikeres legyen, hiszen abból bevétele származik. Az Artisjus átdolgozóbizottságainak a feladata eldönteni, hogy egy átdolgozás után az átdolgozó 25 vagy 50%-ban részesüljön a befolyt jogdíjakból. Előfordulhat olyan eset is, hogy az átdolgozás sikeresebb lesz, mint az eredeti mű, tehát a szerzőnek akár nagyobb bevétele is származhat a más által készített átdolgozásból. Ezeknek a fenyében egyértelmű, hogy a zeneszerzőnek érdekében áll engedélyezni az átdolgozást

mint szerzeményének a felhasználását. Ezek természetesen nem zárják ki a lehetőséget annak, hogy az eredeti szerző díjat kérjen csak azért is, hogy művét átdolgozzák.

Ugyanezen szakasz második bekezdése kimondja, hogy „*a felhasználási szerződés tartalmát a felek szabadon állapítják meg. A felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezésektől egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény vagy más jogszabály az eltérést nem tiltja.*”⁵⁵ Ez azt jelenti, hogy a szabály engedélyezi az eltérést, tehát érvényesül a szerződési szabadság. Az Sztj. ajánló jellegű szabályaitól is el lehet térni (kivéve azokat, amelyeknél kifejezetten tiltják az eltérést).

Tartalombeli bizonytalanság esetén mindig olyan értelmet kell adni a szerződésnek, amellyel a szerző jár jobban. Az Sztj. 43. § (5) bekezdése alapján „*ha a szerződés nem jelöli meg azokat a felhasználási módokat, amelyekre az engedély vonatkozik, illetve nem határozza meg a felhasználás megengedett mértékét, az engedély a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre korlátozódik.*”

A felhasználási szerződést írásba kell foglalni, ez az Sztj. 45. § (1) bekezdésében van szabályozva. („*A felhasználási szerződést – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – írásba kell foglalni.*”) Vannak esetek, amikor nem kötelező az írásbeliség, azonban az átdolgozásoknál ezek irrelevánsak.

A felhasználási engedély harmadik személyre csak a szerző kifejezett engedélyével ruházható át. Tehát az átdolgozás engedélye csak akkor adható tovább újabb átdolgozónak, ha erre a szerző engedélyt adott. Ez gyakorlatilag ugyanazt jelenti, hogy az átdolgozónak a szerzőtől kell engedély kérnie, tehát témánk szempontjából nem bír kifejezett jelentőséggel az előbbi szabály. A zeneműkiadók ilyen engedélyek alapján engedélyezik a további felhasználásokat például filmekhez és reklámokhoz.

Az Sztj. részletesen szabályozza a jövőben megalkotásra kerülő művek felhasználási szerződéseit is. Ez értelemszerűen szintén irreleváns az átdolgozások szempontjából, hiszen átdolgozás tárgya csak már kész mű lehet.

Ami a felhasználási szerződéseknél még kiemelendő az átdolgozások tekintetében, az az engedély visszavonása, illetve megszűnése. „*Ha a szerző alapos okból visszavonja a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyét vagy a már nyilvánosságra hozott művének további felhasználását ilyen okból megtiltja, a felhasználási szerződést felmondhatja.*”⁵⁶

Tehát a szerző visszavonhatja a felhasználásra, így az átdolgozásra adott engedélyt is, ha erre megfelelő oka van. Ilyenkor a felmerült károkat meg kell téríteni, átdolgozás esetében az átdolgozónak azt az összeget, amitől így elesik. Ha ezután a szerző valamiért újból engedélyezné a mű felhasználását, a korábbi felhasználót úgynevezett előfelhasználói jog illeti meg. Ez fontos, hiszen különböző átdolgozások egymástól függetlenül, akár párhuzamosan is készülhetnek egy műből.

⁵⁵ Sztj. 42. § (2).

⁵⁶ Sztj. 53. § (1).

Végül a törvény 54. §-a kimondja, hogy „*a felhasználási szerződés a jövőre nézve megszűnik a szerződésben megállapított idő elteltével vagy a szerződésben meghatározott körülmények bekövetkeztével, valamint akkor is, ha a védelmi idő eltelt.*”

4.1.3. Árva művek felhasználása

Az alábbi szabályok 2014. október 29-től hatályosak, tehát rendkívül frissek.

Az Szjt. 41/A. § (1) bekezdése alapján „*egy mű vagy szomszédos jogi teljesítmény (a továbbiakban e fejezet alkalmazásában: teljesítmény) akkor tekinthető árva műnek, ha jogosultja ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik, és a felkutatására az adott helyzetben általában elvárható gondossággal, jóhiszeműen elvégzett jogosultkutatás nem vezetett eredményre.*”

Az Szjt. 41/B. § (1) bekezdése mondja ki, hogy árva mű felhasználására a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala adhat engedélyt, azonban ez a mű átdolgozására nem jogosít. Az árva művek átdolgozásáról több szó nincs a törvényben. Ezek szerint egyelőre nincs lehetőség arra, hogy egy árva mű átdolgozás tárgya lehessen, már csak azért sem, mert az ismeretlen szerző engedélye nélkül végzett felhasználás integritási jogot is sérthet.

5. MILYEN SZEMPONTOK ALAPJÁN MINŐSÜL VALAMI ÁTDOLGOZÁSNAK?

Mi segít annak az eldöntésében, hogy egy átdolgozásnak szánt mű valóban megfelel-e a követelményeknek, és ha igen, az átdolgozó mennyi jogdíjra jogosult átdolgozása felhasználásának esetében? Ahogy azt nem lehet elégszer kiemelni, ebben a tekintetben is a legfontosabb kritérium az, hogy a már meglévő műhöz az átdolgozó hozzáadja a saját személyiségét, ötleteit, kifejezőmódját, tehát valami pluszt.

Ha valaki átdolgozott egy művet, ami megfelel ezeknek a kritériumoknak, be kell nyújtania az Artisjus-hoz, akár csak amikor valaki egy újonnan megírt művet jelent be. Ehhez egy átdolgozásokhoz használatos zeneimű-bejelentőlapot kell kitölteni. Ezen a bejelentőlapon meg kell adni az eredeti mű címét, valamint az átdolgozott, új mű címét, az alkotás évét és a mű időtartamát. Műfajként a könnyűzene, a dzsessz, a komolyzene vagy a nem besorolható kategóriák közül lehet választani. Értelemszerűen itt a létrejött új mű műfaja a kérdés. Tehát ha egy komolyzenei művet valaki dzsessz műfajba dolgoz át, akkor a műfaj a dzsessz lesz. Meg kell adni a felhasználás jellegét, ami nem általános felhasználású műnél műsorhoz vagy filmhez írt zene lehet. Végül az eredeti zeneszerzők, szövegírók és az átdolgozó zeneszerzők, szövegírók nevét megadni. A műbejelentőlapon is fel van tüntetve, hogy „*a még védett művek átdolgozásaihoz a szerző / örökös engedélye szükséges.*”⁵⁷

⁵⁷ Artisjus-bejelentőlap: http://www.artisjus.hu/_userfiles/file/szerzoknek/nyomtavanyok/aj_mubej_atdolgozas_mu.pdf.

Fontos kiemelni, hogy nem az átdolgozási bizottság döntése keletkezteti az átdolgozott művön a szerzői jogokat, hanem az csak a jogdíj közös jogkezelésben való érvényesítéséhez szükséges.

Ez a német jogban is így van, és ezt egy nagyszerű példával mutatja be Gunnar Berndorff, Barbara Berndorff, és Knut Eigler „Zenei jog – a zenei üzlet leggyakrabban kérdései” című könyvükben.⁵⁸

A következő kérdést teszik fel: mi történik, ha valaki a West Side Story zenéjét átdolgozza (átdolgozás=Bearbeitung) egy '90-es évekbeli poparrangementté? Mit kell tenni kiadás vagy nyilvánosságra hozatal előtt?

Ezt a következőképp válaszolják meg: fel kell venni a kapcsolatot az eredeti mű jogainak tulajdonosával, és engedélyt kérni. Kérdés, hogy a felhasználási módot átdolgozásként értelmezik-e. Lehet, hogy csak arrangementként⁵⁹ vagy interpretációként, tehát hangfelvételeen való rögzítésként vagy előadásként tekintenek rá. Tartalmaznia kell az átdolgozáshoz szükséges kritériumokat. A példánál maradva: ha ez említett művet csak egy más zenekari felállásra írják át, vagy egy vonósok által játszott dallamot más hangszerek játszanak, az még nem átdolgozás. Ellenben ha úgy változtatják meg a kompozíciót, hogy reggae- vagy hiphopritmust tesznek bele, esetleg az eredetileg énekes által énekelt dallamot rappelik, az már átdolgozásnak számít.

Az Artisjus-féle műbejelentőlapon is szerepel, hogy „*a már nem védett művek zenei átdolgozásait, feldolgozásait az ARTISJUS átdolgozási bizottságai bírálják el az újonnan hozzáadott egyéni, eredeti jelleg aránya szempontjából.*”

Összesítve tehát, ha még védett művet dolgozunk át, és szeretnénk bejelenteni, ehhez az eredeti szerző vagy örökös engedélye szükséges. Ha ez megvan, már csak ki kell tölteni a bejelentőlapot, várni az Artisjus válaszára, és az új mű be lesz jelentve. Ha viszont olyan mű átdolgozását szeretnénk bejelenteni, amely már nem védett, a védelmi idő lejárt, akkor az engedély megszerzésére nincs szükség, mindössze arra, hogy az Artisjusnál működő átdolgozási bizottságok egyike megvizsgálja, hogy a mű valóban megfelel-e átdolgozásnak. Ennek a kérdésnek a vizsgálatára műfajok szerint négy bizottságot alakítottak az Artisjusnál:

- Komolyzenei Átdolgozó Bizottság (tagjai jelenleg: Madarász Iván, Fekete Gyula, Mohay Miklós, Tóth Péter, Vajda János),
- Népzenei Átdolgozó Bizottság (tagjai jelenleg: Sebő Ferenc, Déki Lakatos Sándor, Eredics Gábor, Hamar Dániel, Jávori Ferenc, Szilvási István),

⁵⁸ Gunnar Berndorff, Barbara Berndorff, Knut Eigler: Musikrecht – Die häufigsten fragen des Musikgeschäfts. PPV Presse Project Verlags GmbH, Bergkirchen, 1999, p. 49–50 (a cím a tanulmány írójának fordítása).

⁵⁹ Az „arrangement” kifejezés magyar nyelvű kontextusban általában egy zenemű más hangszerekre való átírását jelenti, ami nem feltétlenül éri el az átdolgozás kritériumait. Az angol jogi szaknyelvben viszont ezen a jelentésén kívül magára az átdolgozásra is használják a Berni Egyezmény 2. cikkelyének 3. bekezdése alapján (Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administrated by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms, World Intellectual Property Organization).

- Könyvzenei Átdolgozó Bizottság (tagjai jelenleg: Wolf Péter, Kocsák Tibor, Malek Miklós, Pejtsik Péter, Zsoldos Béla), valamint
- Jazz Átdolgozó Bizottság (tagjai jelenleg: Binder Károly, Fekete Kovács Kornél, László Attila, Nagy János, Révész Richárd).⁶⁰

Az egész eljárást egy személyes vonatkozású példával mutatjuk be. Jelen sorok szerzője zenekarával komolyzenei darabokat dolgoz át dzsesszesen, és 2013-ban egy lemez megjelentetésére vállalkoztak. Mivel ebben az esetben komolyzenéről volt szó, a védelmi idő többségében már lejárt. Egész pontosan 10 számot tartalmazott volna a lemez, melyből nyolcnál már lejárt a védelmi idő, kettőnél azonban nem. Az egyik szerzője Joaquín Turina,⁶¹ a másiké Baden Powell.⁶² Ennél a két műnél tehát fel kellett keresni a jogutódokat, és tőlük engedélyt kérni az átdolgozások megjelentetésére. A legelső lehetőség, ami ilyenkor az átdolgozó eszébe jut, hogy ezt megteszi maga, habár sok esetben ez nem olyan egyszerű.

Joaquín Turina jogutódjait volt szerencsénk megtalálni, az unokája, José Luis Turina, aki egyben a jogutódok képviselője is, valamint a Schott zeneműkiadó személyében. A zeneszerző unokájától engedélyt kaptunk arra, hogy az átdolgozást nyilvánosságra hozzuk, és promóciós célra felhasználjuk, azonban ha a lemezen szeretnénk volna megjelentetni, ahhoz a Schott zeneműkiadót is be kellett volna vonni a tárgyalásokba, és megegyezni az ehhez szükséges engedélyekről, díjakról, ami az esetünkben időhiány miatt is túl komplikált lett volna, így eltekintettünk ettől, és a mű végül nem került fel a megjelentetett lemezre.

A másik zeneszerző esetében nem ment ilyen könnyen a jogutód felkeresése. Ha az átdolgozó nem tudja megoldani a helyzetet, fordulhat az Artisjushoz, melynek van egy nyilvántartása a jogutódokról. Ezt a nyilvántartást az Artisjus az Sztj. 106. §-a alapján vezeti. *„Az Artisjus Jogi Főosztálya a nyilvántartásból díjazás ellenében adatokat szolgáltat felhasználók részére az egyedi szerződéskötés megkönnyítése céljából.”*⁶³ Az adatkérést egy elektronikus formanyomtatványon lehet benyújtani térítési díj ellenében, mely nyilvántartás alapidíjból és a jogosultak számától függő adatlíjából áll. Erre válaszul a kérelmező megkapja az igényelt adatokat, amennyiben az Artisjus birtokában vannak. Ha az Artisjusnak nem áll rendelkezésére a kért adat, kérésre díjmentes felhívást tesz közzé az interneten a jogutód kereséséről.

Amint az új átdolgozást az Artisjusnál az előírtaknak megfelelően bejelentették, és azt az Artisjus elfogadta, az átdolgozás maga is önálló műként lesz bejelentve, és az átdolgozó jogdíjra lesz jogosult átdolgozásának felhasználásakor. Amennyiben a bejelentett mű nem tartalmaz elegendő egyéni-eredeti jelleget ahhoz, hogy átdolgozásként tartsák számon, akkor csak az eredeti szerző részesül a jogdíjakból.

Itt megemlíthető a Fővárosi Bíróság 8.P.632.410/2004/30. sz. ítélete, melyben a felperes sérelmezte, hogy az egyik dalát eltérően hangszerelték, átdolgozták és használták egy tele-

⁶⁰ <http://www.artisjus.hu/egyesulet/szervezet/>.

⁶¹ Joaquín Turina (1882–1949) spanyol zeneszerző.

⁶² Powell de Aquino (1937–2000) brazil gitárművész és zeneszerző.

⁶³ http://artisjus.hu/egyeb_tevekenyseg/jogutodok_nyilvantartasa/jogutodok_nyilvantartasa__ad/.

víziós műsor főcímenéjeként. A mű egyik szerzőjeként és előadóművészként az átdolgozásra engedélyt nem adott, és ahhoz sem járult hozzá, hogy a zeneművet az említett műsor főcímenéjeként felhasználják.

Az alperes ezzel szemben a kereset elutasítását kérte. Bár tényként maga is azt közölte, hogy a meg nem nevezett műsor főcímenéjéhez valóban felhasználták a vita tárgyát képező zenemű egy részletét, átdolgozás azonban nem történt. *„Kisebb változtatásokat eszközöltek ugyan, de az nem éri el az átdolgozás szintjét.”*⁶⁴

A bíróság ebben az esetben is a Szerzői Jogi Szakértő Testület véleményét kérte ki. Az SZJSZT-15/2006 számú szakértői vélemény megállapítása szerint *„a rendelkezésükre bocsátott hangszalag, amely az eredeti művet tartalmazta, illetőleg a videokazettán rögzített műsorrészletek vizsgálata alapján kétséget kizáróan megállapítható, hogy nem az eredeti sláger nyilvánosságához közvetítéséről, hanem annak engedély nélkül megcsonkított, áthangszerelt és részben ütemét érintően is változtatásokkal történő, sajátos tévéműsorhoz kapcsolásáról van szó, a műsor népszerűségének folyamatos előmozdítása végett.”*⁶⁵

Egy zenemű televíziós sorozat főcímdallama és szignálja céljaira történő megváltoztatása nem feltétlenül minősül átdolgozásnak, amely feltételezné az eredeti mű jogosultjainak engedélyét, és amely alapján származékos új mű létrehozásáról lenne szó (a későbbiekben lesz is szó erről az esetről részletesebben). *„Az átdolgozás fogalmi eleme ugyanis, hogy magának a meglévő műnek újszerű kifejezésére irányuljon (például egy regény színpadra vitele, vagy zenekari mű zongoraváltozatának megalkotása), ne pedig valamely eredeti mű eleve másféle elképzelésekhez igazításából álljon. Az átdolgozásban az eredeti gondolat szövedék marad a központban, az átdolgozó annak másféle kifejezésével alkot származékos művet anélkül, hogy az eredeti alkotás gondolati felépítésének egészét mellőzhessen. Szükségszerű, hogy szerzői többletet is magában foglal, és megfelel az egyéni, eredeti alkotás követelményeinek, hogy elkerülje a plágium, vagy a mű merő csorbításának esetköreit.”*⁶⁶

Ezek a szempontok azonban az adott esetben fel sem merülnek, csupán arról van szó, hogy az eredeti műnek – a szerző engedélye nélkül – tévéműsorhoz kapcsolásáról, és evégből eszközölt megváltoztatásáról van szó anélkül, hogy ezzel származékos, de új mű jött volna létre. A zeneművet nem azért tették a tévéműsorba, hogy azt vagy annak a mondánivalóját a közönséghez juttassák, hanem más célok érdekében módosították és használták fel elemeit.

A szakvélemény kiemeli azt, amiről korábban már szó esett, nevezetesen hogy *„a vagyoni jogokat illetően a szerzőnek nem csupán az átdolgozás engedélyezésére van kizárólagos joga, hanem a mű egészének, vagy bármely azonosítható részének bármilyen felhasználása engedélyezésére (azon túl is, amely a közös jogkezelő szervezet engedélyezése alá tartozik). A*

⁶⁴ Fővárosi Bíróság 8.P.632.410/2004/30. sz. ítélete.

⁶⁵ SZJSZT-15/2006 – Zeneszám felhasználása televíziós show-műsorban: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2006_15_rec_pdf.pdf.

⁶⁶ I. m. (65).

személyhez fűződő szerzői jogok körében pedig a Szjt. 13. paragrafus a leszögezi a mű egységének védelmében, hogy a szerző jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, vagy más olyan megváltoztatása, vagy csorbítása, amely a szerző becsületére, vagy jóhírnevére sérelmes.⁶⁷

Tehát összességében a tárgyalt dal tévéműsorban való felhasználása nem minősült átdolgozásnak, mert nem volt meg a szükséges hozzáadott egyéni, eredeti jelleg. „A mű jogtalan megváltoztatását tekintve azonban a szöveg elhagyása, és a mű eredeti sajátosságaihoz nem mindenben ragaszkodó áthangszerelések mellett még a zenei anyag kurtítása is hozzájárult a mű sérelméhez.”⁶⁸

Számos más fontos fogalom is felmerül ebben az esetben. Ilyen az integritás védelme, vagy az engedély nélküli felhasználás, amelyekről már korábban volt szó, tehát látható, hogy a zeneművek átdolgozása kapcsán nehezen választhatóak el egymástól a fogalmi elemek. Ha csak egy elem felmerül, az sokszor vonzza a többi elem vizsgálatát is.

5.1. Az átdolgozóbizottságok munkája

Ahogy arról korábban szó esett, az Artisjushoz benyújtott átdolgozásokat az Artisjus átdolgozóbizottságai bírálják el. A tagok feladata az, hogy eldöntsék egy benyújtott műről, hogy az minősíthető-e átdolgozásnak. A törvényben csak az a kritérium szerepel ehhez, hogy az új mű tartalmazzon valami újat, az átdolgozó egyéniségét fel lehessen benne fedezni. Ez a leírás elég megfoghatatlan, így a konkrét esetek pontos vizsgálata a már korábban említett művészekre hárul.

Jelenleg évente egyszer tartanak üléseket. Azelőtt akkor hívtak egybe egy bizottságot, ha összegyűlt elég elbírálandó mű ahhoz, hogy érdemi munkát lehessen folytatni. Ez körülbelül 25-30 mű volt, de jelenleg az évi egy ülésre gyűlik össze általában ennyi vagy még több is.

Mikor összeül a bizottság, a tagok megkapják a benyújtott művek kottáját, és ha van, akkor a hangzóanyagot is. Gyakran kérnek felvételt az eredeti műről is, amivel összevetetik az átdolgozást, hogy legyen mi alapján dönteni, hiszen természetes, hogy még a nagy művészek sem ismerhetik a zenetörténet összes művét.

Egy műnél két alapvető dolgot kell vizsgálni: hogy a benyújtott mű átdolgozás vagy csupán hangszerelés. Ugyanis a legtöbb bizottsági tag szerint nagyon gyakori, hogy egyszerűbb hangszereléseket nyújtanak be átdolgozásként, amit nem lehet elfogadni. Ha például egy komolyzenei műhöz hozzáadnak egy dobgépsávot, az egyáltalán nem minősíthető átdolgozásnak, hiszen az eredeti mű ugyanúgy megszólal, ahogy azt a szerző leírta. A dzsesszzenében kiemelendő, hogy az még nem számít átdolgozásnak, ha az eredeti mű első és második fele közé beszúrnak egy improvizációt, szintén az eredeti mű harmóniamenetére.

⁶⁷ I. m. (65).

⁶⁸ I. m. (65).

A megkérdezett tagok szerint általában egyértelmű, ha egy benyújtott mű nem fogadható el átdolgozásként, ha mégis előfordul, hogy nem értenek egyet, akkor szavazás útján határoznak a mű sorsáról.

De akkor mi kell ahhoz, hogy valami átdolgozás legyen? Alapvetően az új műnek más színe kell, hogy legyen, más harmóniákkal, más metrummal és más zenei jegyekkel. Binder Károly is megemlíti az új harmóniákat, és kiegészíti azzal, hogy akár egy új dallam hozzáadására is van lehetőség, a lényeg, hogy meg legyen tartva az eredeti mű karakterisztikája, amiből még az is felismerhető. A ritmikai változtatásokat is el lehet fogadni átdolgozásként, ha azok olyan mértékűek, hogy egyéni-eredeti gondolatokat fejez vele ki az átdolgozó. Azt az esetet, amikor egy új bevezetőt kap a zenemű, szintén el lehet fogadni átdolgozásként. Megemlíthető még a moduláció is, amivel átdolgozás születhet. Például, ha az eredeti darabot úgy írják át, hogy pár ütemre átmodulál egy másik hangnembe, majd visszatér, ez elfogadható átdolgozásként. Végül mindezek mellett még elmondható, hogy átdolgozásoknál általában más a mű struktúrája, új ötleteket tartalmaz, vagy akár új ellenzólamot írnak bele.

Tehát összességében látható, hogy egy mű átdolgozásakor meg kell változtatni a zenei elemek egyikét, vagyis a ritmust, a dallamot vagy a harmóniát. Egyes vélemények szerint még az sem minősül átdolgozásnak, ha az átharmonizálás túl egyértelmű és egyszerű szabályok szerint történik, hanem már annak is tartalmaznia kell valami sajátosat, amit nem tud bárki megtenni, aki kicsit is ért a zenéhez.

Miután a bizottság határozott egy mű sorsáról, és elfogadták azt átdolgozásként, dönteni kell arról, hogy az hány százalékos legyen. Tudniillik egy átdolgozás szerzője megkaphatja az azután befolyt jogdíjak 25 vagy 50%-át. (A többi az eredeti szerző kapja.) Ezt természetesen az alapján döntenek el, hogy az átdolgozó mennyire „nyúlt bele” az eredeti műbe. Ha például új bevezetőt, új ritmikát és önálló gondolatokat dolgoznak a műbe, azt 25%-osra lehet értékelni. Ha ezek extrém mértékűek, azt 50%-osra. Ha az átdolgozásban kisebb változtatásokkal hangzik el az eredeti, az 0%-osnak számít, tehát nem minősül átdolgozásnak. Ha a változtatások közepes mértékűek, és esetleg áthangszerelés is történt, azt 25%-os átdolgozás, ha pedig a változtatások olyan nagy mértékűek, hogy akár azt is el lehet mondani, hogy egy új mű keletkezett, akkor 50%-osnak lehet elismerni az átdolgozást.

Az ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerzők (átdolgozók) sem részesülnek anyagi hátrányban, ugyanis ilyenkor a mű után befolyt szerzői jogdíjakat egy függő számlán gyűjtik addig, amíg a szerző elő nem kerül. Amint ez megtörtént, az addig összegyűlt összeget kifizetik neki visszamenőlegesen is.⁶⁹

Az is gyakran előfordul, hogy egy benyújtott művet nem fogadnak el átdolgozásként. A bizottság döntése ellen lehet fellebbezni, viszont akkor az új döntésre csak a következő ülésen kerül sor, ami azt jelenti, hogy jelenleg körülbelül egy évet várnia kell az átdolgozónak,

⁶⁹ Sztj. 89. §.

így akár két évig is elhúzódhat egy átdolgozás sorsa. Ha a bizottság egy benyújtott művet visszaküld, azt meg is indokolják, ellátják megjegyzésekkel, tehát az átdolgozónak lehetősége van arra, hogy ezek alapján kijavítsa a munkáját, majd azt újra benyújtsa. Ez esetben már szinte biztosan el fogják fogadni átdolgozásként.

Azt, hogy egy átdolgozás melyik bizottsághoz kerül (dzsessz, komolyzene, könnyűzene vagy népzene) általában a végeredmény dönti el, tehát amilyen műfajú zenének számít az átdolgozás maga, függetlenül attól, hogy az eredeti milyen volt. Ha egy komolyzenei művet dzsesszbe dolgoznak át, az a Jazz Átdolgozó Bizottsághoz fog kerülni. Előfordulhat, hogy egy bizottság átutalja az adott művet egy másik bizottsághoz, mert úgy gondolja, hogy oda való. Olyan esetekre is volt már példa, hogy egy művet több bizottság vizsgált meg, tehát egymást is segítik a munkájukban.

6. „AZ ÁTDOLGOZÁSOK ABC-JE”

A német szakirodalomban Hermann Riedel *Originalmusik und Musikbearbeitung* (Eredeti zenék és zenei feldolgozások) című könyvében is részletesen le van írva, hogy mi számít átdolgozásnak, és a félreértések elkerülése végett tartalmaz egy listát „az átdolgozások ABC-je” címmel, melyben az egyes félreérthető eseteket tisztázza, hogy azok átdolgozásnak számítanak-e.⁷⁰ Mivel a német jogban az átdolgozások meghatározása gyakorlatilag ugyanaz, mint a magyar jogban, ezért bemutatjuk ezeket az eseteket, hogy tisztábban lássunk ennek segítségével. A német irodalomban az átdolgozás a „Bearbeitung” kifejezésként szerepel, és az említett könyv meghatározása szerint onnan ismerhető fel, hogy van egy „átdolgozandó tárgy” mint a munka alapkelléke, ami átdolgozási folyamaton ment keresztül, aminek szellemi és zenei tartalma van.⁷¹ Tehát itt is megjelenik az alkotó jelleg, mint az átdolgozás alapszüksége.

Ehhez kapcsolhatók a dr. Gyenge Anikó „Zeneművek átdolgozása a szerzői jogban” című cikkében felmerült további átdolgozási módok, valamint még néhány, az Szjt. magyarázataiban, és az SZJSZT szakvéleményeiben előforduló esetet.

– Elsőként az *adaptációkat* kell megemlíteni.⁷² Adaptációk alatt olyan átdolgozásokat értünk, amikor egy művet más előadási módra dolgoznak át. Ezek alapvetően nem minősülnek átdolgozásnak, hiszen a műfaj ugyanaz marad, és általában a hangszerek is. Ez Riedel listájából a rádió- vagy tévéadás céljára készített átdolgozáshoz hasonlít leginkább, ahol a szerző szerint ha a változtatások nagymértékűek, nevezhető átdolgozásnak a végeredmény. Tehát az adaptációk esetében is hasonló lehet az elvárás.

Más a helyzet, ha az adaptálással az eredeti mű műfaja is megváltozik, mint például Stravinsky *Pulcinella* című balettjének koncertszvit párja vagy Csajkovszkij *Diótörője*,

⁷⁰ Hermann Riedel: *Originalmusik und Musikbearbeitung*. Schweitzer Verlag, 1971, p. 154.

⁷¹ Riedel: i. m. (70), p. 155.

⁷² Gyenge: i. m. (35).

amelynek esetében szintén íródott egy koncertszvit a balettből. Gyenge Anikó itt felveti egy Chopin-etűd táncdallá való feldolgozását, amely jogilag nem minősült átdolgozásnak, azonban „a tudományos irodalomban a Benárd Aurél nyomán kialakult felfogás szerint elismerik a táncdal szerzőjének az átdolgozáson való jogát éppen az eltérő műfajban való feldolgozás sajátosságai miatt.”⁷³

– A következő átdolgozási fajta az *arrangement*, amelyről már volt szó korábban is. Ez alapvetően nem számít átdolgozásnak, de ha sok pluszt tartalmaz, akkor akként is elfogadható.⁷⁴

– A zeneművek *bővítése*⁷⁵ történhet átdolgozásként, de bizonyos esetekben csak változtatásnak minősül. (Megemlíti a felsorolás a *zeneművek hosszabbítását*, ami szabály szerint átdolgozásnak minősül, ha az eredeti mű felismerhető marad, bár ez lényegében megegyezik a bővítéssel.)

– Érdekes és sokat vitatott kérdés volt, hogy a zeneművek *csengőhangként való felhasználása* átdolgozás-e. Ha gépi hangon, leegyszerűsítetten szólalnak meg a zeneművek, amennyiben nem járnak olyan változtatással, amely lényeges, nem számítanak átdolgozásnak. A mai csengőhangok pedig, amikor a mű már szinte eredeti formájában tud megszólalni, már az értékcsökkentő kategóriába tartoznak, így szintén nem minősülnek átdolgozásnak.⁷⁶

– A *dallam átdolgozásakor* a csekély változtatások csak változtatásnak számítanak, míg az erősebb, nagyobb változtatások átdolgozásnak.⁷⁷

– Az úgynevezett „*egyszerű változtatások*”,⁷⁸ mint például a transzponálás, vagyis egy mű más hangnembe való áttétele, nem minősülnek átdolgozásnak. Ugyanígy egy zenemű más hangszerezen való előadása (például zongoradarab orgonán, énekszólam hegedűn való megszólaltatása stb.) sem.

– Külön kategóriaként említhető a *filmzene* olyan értelemben mint zenemű, amit különösen filmre írnak át. Ez átdolgozásnak minősül, ha emiatt jelentős mértékű változtatásokra van szükség. A kifejezetten filmhez írt zeneművek természetesen nem tartoznak ide. Idesorolhatjuk azt a korábban említett jogesetet, amikor egy zeneszámot egy tévéműsor főcímdalához használtak fel, azonban azt nem ismerték el átdolgozásként.⁷⁹

Gyenge Anikó cikkében is előkerül a *filmzene* mint külön kategória. A szerző itt a némafilmek improvizatív kísérőzenéjéből indul ki, melyek gyakran tartalmaztak idézetet híres művekből, azonban ezek nem nevezhetők átdolgozásnak. Gyenge a német irodalomhoz hasonlóan azokat a filmzenéket tartja jelentősnek, melyeket kifejezetten a filmre dolgoztak át. Nagyszerű példaként említi a *Napfény íze* című film zenéjét, „*ahol a zeneszerző meghang-*

⁷³ Gyenge: i. m. (72).

⁷⁴ Riedel: i. m. (70).

⁷⁵ Riedel: i. m. (70).

⁷⁶ *Id. dr. Ficsor*: i. m. (15), p. 289–290.

⁷⁷ Riedel: i. m. (70).

⁷⁸ Riedel: i. m. (70), p. 167.

⁷⁹ Riedel: i. m. (70).

szerelve és mollos karakterét módosítva, sőt, beszédes hangnemét is megváltoztatva szimfonikus zenekarra dolgozta át Schubert f-moll négykezes Fantáziáját.⁸⁰

– A generálbasszusok⁸¹ kidolgozása minősülhet átdolgozásnak. Abban az esetben nem minősül annak, amikor csupán a rövidítések mechanikus kidolgozása történik meg. Ha a kidolgozó ennél többet tesz, és munkája által a saját egyéniségét is beleteszi az új műbe, akkor az már átdolgozásnak is minősülhet.⁸² Ez párhuzamba állítható azzal az állítással, hogy nem fogadható el átdolgozásként, ha egy átharmonizálás alapvető és egyszerű szabályok szerint történik.

– A hangszerelés a hangzás változtatását jelenti azáltal, hogy más hangszerek szolgáltatók meg a zenét. Ez körülbelül ugyanazt jelenti, mint az arrangement, még kevesebb változtatással, tehát a hangszerelések nem érik el az átdolgozások minimumkritériumát.⁸³

– Az improvizáció szintén minősülhet átdolgozásnak, ha saját gondolatokat tartalmaz, és szervelesen beleépül az eredeti dallam az improvizációba. Idetartozik a *kadencia*⁸⁴ is.⁸⁵

– Riedel is megemlíti az *interpretációt*, vagyis az előadásmódbeli változtatásokat (frazír, staccato stb.), ami természetesen nem minősül átdolgozásnak.

– A *kismértékű változtatás* a dallamban, harmóniakban, ritmusban is csak változtatásnak számít, ha a mű jellegét és lényegét nem változtatják meg. Például az O Isis und Osiris című, Mozart Varázsfuvolájában szereplő áriában bizonyos mély részeket sokszor egy oktávval magasabban énekelnek. Ez a változtatás természetesen nem éri el az átdolgozás követelményét.⁸⁶ Ugyanígy a kismértékű tempóváltoztatás sem számít, de ha például Beethoven op. 13 „Patetique” zongoraszonátájának a lassú tételéből a témát kifejezetten gyorsan játszáná az előadó, annyira megváltozna a jelleg és a harmóniak jelentése, hogy az már átdolgozásnak minősülne.⁸⁷

– A zenéhez hozzáadott *megjegyzések és magyarázatok* (főleg az előadásmódra vonatkozóan) csak nagyon kivételes esetben minősülnek átdolgozásnak.⁸⁸

– *Modernizálás* alatt azt értjük, amikor a zenetörténelem egy régi művét nem lehet előadni korhűen a mai körülmények miatt. Nincs lehetőség ugyanazokon a hangszereken meg-

⁸⁰ Gyenge: i. m. (35).

⁸¹ Generálbasszus: magyarul számjelzés v. hangzatjelzés. Így nevezik a zenében azt az eljárást, melynek segítségével valamely alhang (basszus) fölé vagy alá írt számokkal s jelekkel a zenéiről által képzel s intencionált harmóniai egymásután elképzelni vagy billentyűs hangszereken (zongora, orgona, harmonium) lejátszani, megérezkíteni lehet: <http://www.kislexikon.hu/generalbasszus.html#ixzz3RX9FToIG>.

⁸² Riedel: i. m. (70).

⁸³ Riedel: i. m. (70).

⁸⁴ Kadencia: a kadencia vagy cadenza (a latin cadereből származik, jelentése esni) egy zenében használatos szakkifejezés. Eredetileg a hang esését jelenti zárlatoknál, majd magát a zárlatot, sőt a 17–18. században a zárlati trillát is. A kadencia áriák, versenyművek, hangszeres szólódarabok részeként is előfordul; a vezető szólam virtuóz, kötetlen, eredetileg improvizált szólója (<http://hu.wikipedia.org/wiki/Kadencia>).

⁸⁵ Riedel: i. m. (70).

⁸⁶ Riedel: i. m. (70), p. 170.

⁸⁷ Riedel: i. m. (70), p. 172.

⁸⁸ Riedel: i. m. (70).

szólatatni, ugyanolyan előadási körülmények között stb. Ilyenkor bár a hangzás változik, de a mű lényegi elemei nem, tehát nem minősül átdolgozásnak. Ugyanígy egy régi kotta mai írásmóddal megjelenítve sem átdolgozás. Tökéletes példa erre Bach lantszvitjei, amelyek ma a leggyakrabban gitáron szólnak meg.⁸⁹

– Az *orkesztrálás, hangszerelés*⁹⁰ már szintén előfordult korábban, a kérdést kielégítően megvizsgáltuk.

– A listához csatolhatjuk a *paródiát*. „A *paródia besorolása a más műtől ösztönzött, kiváltott, de önálló egyéni, eredeti művek közé, illetve átdolgozásnak minősítése sajátos nehézségekkel jár.*”⁹¹ A paródia esetében az eredeti mű szükségképpen jól felismerhető, ugyanis hatása az eredeti mű vonásainak új – túlzó – vonásokkal való kiegészítésében van. Ilyenkor az átdolgozó az eredeti mű tartalmával áll szembe, azzal vitatkozik, vonásait eltúlozza, kinyújtja. A végeredmény gyakorlatilag egy zenei karikatúra lesz. „*Egyes parodizáló művek, ha bennük egyrészt az eredeti mű elhalványul és főleg csak az egyéni stílus ismerhető fel, másrészt ezekkel szemben lényeges új egyéni, eredeti vonások kerülnek túlsúlyba, új, független alkotásoknak minősülhetnek.*”⁹²

Vizsont önmagában a komikus hatás keltése más művének részbeni átvételével – az említett vitatkozó eltúlzás nélkül – nem szabad parodizálás, hanem más művének a saját mű kelendősege fokozásához való felhasználása, így a fenti elvek alkalmazása szinte kizárja a zenemű dallamának parodizálását (a dallam a zenemű lényege). Még nyilvánvalóbb, hogy a még védett zenemű dallamára tréfás szöveg írása is átdolgozás, vagyis a jogszerűséghez szükséges a zeneszerző engedélye.⁹³ Nem mondható ki tehát egyértelműen, hogy a paródiák kivétel nélkül átdolgozásnak számítanak. Ahogy minden zenemű esetében, itt is szükséges a mű egyedi vizsgálata.

– A *pedagógiai átdolgozásokról* már volt szó a szabad felhasználás kapcsán: amennyiben komolyabb hangvételű műveket mechanikus munkával egyszerűsítenek tanórák keretében, oktatás céljából, az nem minősül átdolgozásnak. Azonban ennek az ellenkezője is megtörténhet, főleg a zeneszerző-oktatásban. Ilyenkor viszont csak stílusgyakorlatokról van szó, amikor a tanulók imitálják egy adott zeneszerző stílusát, tehát az egyéni jelleg fel sem merülhet.⁹⁴ Tehát a pedagógiai átdolgozások nevükkel ellentétben nem minősíthetők tényleges átdolgozásnak, jelentőségük csak a szabad felhasználással kapcsolatban van.

– A „*potpourri*”, más néven egyveleg, egy zenei darab, ami különböző, legtöbbször ismert dallamokból van összeállítva. Ha ez sajátos módon, kigondoltan van összefűzve, amivel a szerző a saját egyéniségét közvetíti, akkor minden további nélkül átdolgozásnak minősül.⁹⁵

⁸⁹ Riedel: i. m. (70).

⁹⁰ Riedel: i. m. (70).

⁹¹ Gyertyánfy: i. m. (38), p. 225–226.

⁹² Gyertyánfy: i. m. (38), p. 225–226.

⁹³ Gyertyánfy: i. m. (38), p. 225–226.

⁹⁴ Gyenge: i. m. (35).

⁹⁵ Riedel: i. m. (70).

Az átdolgozóbizottságokkal készített interjúk során is jelezték, hogy ha az átdolgozó egyedileg fűz egymásba már meglévő zeneműveket, ezzel egy újat alkotva, a létrejövő mű elfogadható átdolgozásként.

– Itt következik a röviden már említett *rádió- vagy tévéadás céljára készített átdolgozás*, ami azokban az esetekben számít, amikor például egy operát annyira megvágják abból a célból, hogy közvetíthessék a televízióban, hogy az már átdolgozásnak minősül.⁹⁶

– *Retusnak* nevezhetőek azok – a bevezetőben is említett – esetek, amikor egy zeneszerző a saját, már kész művein visz véghez módosításokat, akár évekkel a megjelenés után. Ezeknél nem az a szerző célja az esetek többségében, hogy művét átdolgozza, és így jogilag két műve legyen, csupán folyamatosan csiszolja, javítja művét. Azonban érdekes a kérdés, így megéri megvizsgálni. A legtöbb esetben nem értékelhetőek ezek a változtatások átdolgozásként, hiszen a nagy művekhez viszonyítva eltörpülnek az újítások. Viszont vannak esetek, amikor a helyzet nem ilyen egyszerű. Például Verdi Don Carlos című operája, melynek két verziója van, mindkettő az eredeti zeneszerzőtől. *„Későbbi verziója az eredetihez képest elhagyta a teljes első, fontainebleau-i felvonást, így a drámai szerkezetet is jelentősen (és nem mechanikusan) átalakította, továbbá a zenében is végrehajtott a más összetételű közönségnek jobban tetsző módosításokat, így ez tekinthető két műnek. Mindkét változatot játsszák a színházak, készülnek belőlük felvételek, kottakiadások: önálló életet élnek.”*⁹⁷

Kérdés, hogy az ilyen esetnek szerzői jogi szempontból van-e egyáltalán jelentősége. Ugyanis egy átdolgozó azért szeretné, ha művét hivatalosan is elismernék, mert akkor részesedést kap a jogdíjakból. Viszont ez a kérdés nem bír jelentőséggel, ha az eredeti szerző és az átdolgozó ugyanaz a személy, ugyanis így nem fog se több, se kevesebb jogdíjban részesülni. (Hacsak nem azáltal, hogy a két különböző művet összességében többször adják elő.)

– Végül többször is előforduló kérdés volt a *„remixek”* megítélése. A remix szó szerinti fordításban „újrakeverést” jelent. Általánosságban remixnek nevezhető minden olyan zene-technológiai eljárás, amellyel egy zeneszám felvételét elemekre bontják, majd az elemeken elvégzett szerkesztést követően a megszerkesztett elemeket újra összerakják, hogy az eredeti számnak új ritmust, stílust, hangzást adjanak, vagy abból új minőséget hozzanak létre.⁹⁸ Valamennyire hasonlítható ez az eset a már említett potpourrihoz.

A remixekkel kapcsolatosan egy konkrét esetben, 2001-ben merült fel az a kérdés, hogy egy 15 zenemű átdolgozásával létrehozott alkotás rendelkezik-e olyan tulajdonságokkal, melyek alapján az Szjt. szerint részesülhet szerzői jogi védelemben, és hogy egyáltalán, a mások által szerzett zeneművek keverése eredményezheti-e új zenemű létrehozását? Az ügyben a bíróság a Szerzői Jogi Szakértő Testületet kérte fel szakvélemény elkészítésére, mely szerint az adott esetben megalapozott volt az így létrehozott zenemű szerzői jogi védelme, mert olyan újításokat, változtatásokat tett a szerző a „remixbe”, amelyek az eredeti

⁹⁶ Riedel: i. m. (70).

⁹⁷ Gyenge: i. m. (35).

⁹⁸ *Id. dr. Ficsor:* i. m. (15), p. 141.

művek lényegét érintették, önállóak és eredeti jellegűek voltak. A második kérdésre az előzőek indokolásával mondta ki, hogy ilyen esetekben lehet szó új zeneműről is, de egyébként a „remix” kifejezés nem szerzői jogi fogalom, mert jelentheti például egy hangfelvételeknek csak technikai-műszaki megújításait, amivel a mű integritása érintetlen marad.⁹⁹

– A *rövidítés* az esetek többségében csak egyszerű változtatásnak minősíthető.¹⁰⁰

– Megemlíthetjük az átdolgozási módoknál a *sampling* kérdését is. Ilyenkor egy zenemű néhány másodperces részletét használják, ami felismerhető, de felhasználása, tehát más műbe való beágyazása már mutat valami egyéni, eredeti jelleget. A felhasználás engedélyhez kötöttsége az egyéni, eredeti jelleg mértékétől függ. Alapvetően nagyon nehéz eldönteni ezekben az esetekben, hogy átdolgozásnak minősíthető-e.¹⁰¹

– *Torzítás* csak átdolgozással érhető el, tehát annak minősül. Az ilyen esetekben inkább az a kérdés, hogy egy torzítás nem sérti-e a szerző személyéhez fűződő jogait és a mű integritását.¹⁰²

– Végül *transzkripció*ként jelenik meg Gyenge Anikó cikkében az a módszer, amikor például egy művet átírnak más hangszerre. Az előbbieken már tisztáztuk, hogy ez miért nem lehet átdolgozás.¹⁰³

7. AZ INTEGRITÁS VÉDELME

Nagyon fontos része a szerzői jognak az *integritás, a mű egységének védelme*.¹⁰⁴ Ez a szerzői jogon belül a személyhez fűződő jogokhoz tartozik. A személyhez fűződő jogok a szerző személyiségi jogait védik. Az integritás védelme mellett a mű nyilvánosságra hozatala és a név feltüntetésének a joga tartozik ide.

Az integritás védelme azt jelenti, hogy egy szerzőnek joga, hogy műve sértetlenül, olyan formában jusson a közönség elé, ahogy azt ő akarja. Tehát ez az elv egy mű felhasználása során számít hatványozottan, hiszen azokban az esetekben fordulhat elő, hogy nem a szerző eredeti elképzelése szerint kerül a közönséghez a műve. Ez különösen kényes kérdés az átdolgozások tekintetében, amely felhasználási módok az a lényege, hogy a felhasználó valamilyen formában megváltoztatja az eredeti művet. Ennek az ellentmondásnak a kiküszöböléséhez a bírósági gyakorlat mutat utat.¹⁰⁵

⁹⁹ *Id. dr. Ficsor: i. m. (15), p. 139.*

¹⁰⁰ *Riedel: i. m. (70).*

¹⁰¹ *Gyertyánfy: i. m. (38), p. 225–226.*

¹⁰² *Riedel: i. m. (70).*

¹⁰³ *Riedel: i. m. (70).*

¹⁰⁴ *Szjt. 13.§.*

¹⁰⁵ *Benárd Aurél, Tímár István (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, p. 71.*

Az Szjt. 13. §-ában fel vannak sorolva a mű integritását sértő lehetőségek, mely szerint „A szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, vagy a mű más olyan megváltoztatása vagy a művel kapcsolatos más olyan visszaélés, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes.”

Az Szjt. 50. §-a kimondja, hogy „Ha a szerző a mű felhasználásához hozzájárult, a felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokat köteles végrehajtani. Ha e kötelezettségének nem tesz eleget, vagy nem tud eleget tenni, a felhasználó a változtatásokat hozzájárulása nélkül is végrehajthatja.” A gyakorlat szerint a zene tekintetében a mű egységének megsértése, a rövidítés, kiragadás, hozzáadás, értelmet befolyásoló idézés lehet.¹⁰⁶

Az SZJSZT-18/1010-es számú szakvéleménye pont az integritás védelmének kérdésével foglalkozik. A testülethez intézett kérdés az volt, hogy egy adott zeneszám integritása sérül-e az alperes által kiadott verzióban, melyben a dal újra lett hangszerelve, és úgy rögzítve. Az eljáró tanács válaszában először tisztázta a kérdés jogi környezetét, tehát az Szjt. idevonatkozó passzusait. E szerint a törvény „13. §-a alapján a szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, vagy más olyan megváltoztatása vagy megcsonkítása, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes. 18. §-a alapján a szerző kizárólagos (vagyoni) joga, hogy a művét többszörözze, és hogy erre másnak engedélyt adjon. 19. §-a értelmében a zeneszerzők és a szövegírók a már nyilvánosságra hozott nem színpadi (értsd: nem dramatikus) zeneműveknek és zeneszövegeknek hangfelvételen való újabb többszörözésére és példányonkénti terjesztésére vonatkozó jogukat csak közös jogkezelő szervezetük útján érvényesíthetik. Az átdolgozási jogra és e jog gyakorlására ez a rendelkezés nem alkalmazható. 29. §-a alapján a szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon.”¹⁰⁷

A vélemény leszögezi, hogy a többszörözéshez és az átdolgozáshoz külön-külön engedélyre van szükség. A testület is kijelenti a félreértések elkerülése végett, hogy „a mű megváltoztatása olyan egyéni-eredeti alkotó módon történik, hogy az eredeti műre épülve új mű születik.”¹⁰⁸

Ezután tisztázódik az integritás sérelme. „Az Szjt. 13. § a műbe való meglehetősen durva beavatkozásokra vonatkozóan tartalmaz szabályozást. A magyar szerzői jog legismertebb kommentárjának meghatározását és a korábbi szakértői gyakorlatot (pl. SzJSZT-30/2003., SzJSZT-20/2005.) követve a mű 'torzítása' alatt a mű lényeges vonást érintő megváltoztatását, 'megcsonkítása' alatt a mű lényeges vonását érintő elhagyásokat értjük. A műbe való más be-

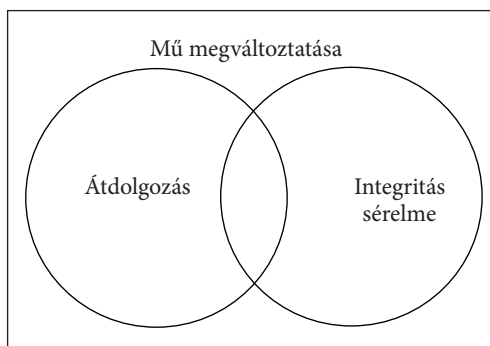
¹⁰⁶ Benárd, Tímár: i. m. (105) p. 72.

¹⁰⁷ SZJSZT-18/2010, p. 1. – Zenemű integritásához fűzött jog sérelme: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2010_18.pdf.

¹⁰⁸ I. m. (107), p. 2.

avatkozásokat abban az esetben tartja személyhez fűződő jogot sértőnek a törvény, ha azok a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmesek.”¹⁰⁹

A szakvélemény egy nagyszerű ábrával is illusztrálja a fentieket, a megértés könnyítése céljából:

Az SZJSZT-18/2010 sz. szakvélemény alapján

Az alaphalmaz a művek olyan megváltoztatását jelöli, amelyeknél nincs szó átdolgozásról. Ilyeneket már bőven említettünk a korábbiakban, példaként felidézhetjük az áthangszerelést. Az olyan változtatások, amelyek jogi relevanciával bírnak, tartozhatnak az átdolgozás vagy az integritás sérelmének a körébe. És van egy szűk keresztmetszet, amikor mind a kettő megvalósul, tehát az átdolgozás sérti a mű integritását.

A kérdést érintő dal két verziója között a következő eltéréseket fedezte fel az SZJSZT eljáró tanácsa:

- a tempó kismértékben tér el a korábbitól;
- a nyolc ütemből álló instrumentális bevezetőnek eltérő a dallama;
- kisebb hangszerelési változtatások történtek;
- a szöveg egy során történt változtatás, ami az értelmet nem érinti;
- a versszakok harmóniamenetére készült instrumentális szólórész lerövidült a struktúra megváltoztatása nélkül (a versszak énekelt szövege váltja fel az instrumentális szólót az egység második felében);
- a nyolc ütemből álló instrumentális lezárást elhagyták, helyette a refrén ismétlésével és elhalkulásával zárul a dal.

Ezek mellett a teljes dallamvezetés, a harmóniamenet, a dal struktúrája, a dalszöveg lényege és összességében a stílus, a hangulat és a mondanivaló változatlan maradt, tehát ebben az esetben nem történt sem átdolgozás, sem a mű integritásának és ezáltal a szerző személyhez fűződő jogainak a megsértése.

¹⁰⁹ Gyertyánfy: i. m. 109, p. 89.

Az integritás sérelme megtörténhetne a mű csonkításával vagy torzításával. „A torzítás fogalmilag azokat a durva változtatásokat jelenti, amelyek a művet a hallgató, néző, általában az érzékelő számára alapvetően – azaz az átlagos fogyasztó számára is nyilvánvalóan – sértő módon megváltoztatják.”¹¹⁰

A konkrét esetben semmi ilyesmi nem történt, a dal végének megváltoztatása sem minősíthető csonkításnak, hiszen egy, a könnyűzenében megszokott lezárási módot használtak. Összességében mind az eredeti, mind az új dalváltozat ugyanazt a minőséget képviseli, és ugyanazt az élményt nyújtja mind a laikus, mind a zeneértő közönség számára. A szakértő testület tanácsa azzal zárja véleményét, hogy „szakmai etikai szemmel illendő lett volna tájékoztatni az eredeti szerzőt a dalszöveg és a dallam kisebb megváltoztatásáról, de ehhez nem volt szükség az eredeti szerzők engedélyére.”¹¹¹

8. AZ ÁTDOLGOZÁS ÉS FELDOLGOZÁS ELVÁLASZTÁSÁNAK A PROBLEMATIKÁJA

Fontos mindezek után az átdolgozás és a feldolgozás közötti különbség tisztázása, ugyanis ezeket sokszor nem használják következetesen a szerzők. A kettő nem ugyanazt jelenti, bár vannak szerzők, akik azonos fogalomként használják őket. Tattay Levente A szellemi alkotások joga című művében azt írja: „Az átdolgozás és feldolgozás jogi megítélése között nincs különbség, a két kifejezést szinonimaként alkalmazzák.”¹¹² Tattay a könyv további részében ezt is teszi. Azonban ez nem a megfelelő megközelítés. Tattay Levente az előzőleg említett mondatát egy példával demonstrálja, miszerint a népdalfeldolgozás és a nagyzenekari mű átdolgozása is átdolgozásnak minősül. Ez rendjén is van, jogilag valóban mindkét említett példa átdolgozásnak minősül, azonban ez nem jelenti azt, hogy a két szó szinonimaként használható, hanem csak egyszerűsítjük a problémát azzal, hogy a köznyelv a két kifejezésnek ugyanazt a jogi jelentőséget tulajdonítja.

Több szerző leírta és kijelentette már, hogy az átdolgozás nem feldolgozás. Egy zenemű „feldolgozása” nem éri el az átdolgozás szintjét. A feldolgozás nem jogi szakkifejezés, hanem csupán köznyelvi.

Ha Tattay Levente említett könyvénel maradunk, és továbbolvassuk az említett részt, látható, hogy egy példával szemlélteti az előző kijelentést (miszerint az átdolgozás és a feldolgozás szinonimaként használható). Azonban ha egy pillanatra megállunk itt, és elgondolkozunk, látható, hogy a szerző a példával nem igazán támasztja alá a kijelentését, hanem inkább éppen az ellenkező érvelést erősíti. A könyv ezen részlete így szól: „Itt elég csak a Chopin-esetre hivatkozni, amelyben a védelmi idő eltelte után történt az eredeti mű, Chopin E-dúr etűdje táncdallá váló feldolgozása. Az átdolgozó azonban semmi olyan újat nem tett

¹¹⁰ I. m. (107), p. 4.

¹¹¹ I. m. (107), p. 5.

¹¹² Tattay: i. m. (43).

*hozzá, amely egyéni, eredeti lenne. A döntés értelmében nem illeti meg a védelem az eredeti mű más alakba, nem lényeges átalakításokkal való átalakítását. A több mint 50 éves döntés ma is helytálló.*¹¹³

Tehát a szerző azon az állítását, miszerint az átdolgozás és a feldolgozás közt nincs különbség, egy olyan esettel illusztrálja, amelyben egy egyszerű feldolgozást nem ismernek el átdolgozásként, így nem illeti meg a védelem. Látható, hogy a két dolog nincs teljes összhangban. Afelől nincs kétség, hogy a több mint 50 éves döntés ma is helytálló, azonban csak abban az értelemben, hogy a feldolgozások nem érik el az átdolgozások szintjét. Az említett táncdal ismerete nélkül is nyugodtan kijelenthető, hogy „feldolgozásnak” legalább minősül. (Hogy átdolgozásnak is, azt az érintett átdolgozóbizottság feladata eldönteni.)

Egyszerű és mindennapos példával tételezzük fel, hogy egy gimnáziumi rockzenekar eljátszik egy ismert Rolling Stones-számot egy koncertjén. Ez nyilvános előadásnak minősül, mivel a már meglévő zeneszámot ugyanúgy előadja egy másik együttes, saját hangszereiken és hangjukon. Ilyenek nap mint nap megtörténnek, és mivel az új verzióhoz semmi plusz jelentéstartalmat nem adnak, az nem éri el az átdolgozás szintjét, tehát csak „feldolgozásnak” számít.

A szerzőnek az Artisjus átdolgozóbizottságainak tagjaival folytatott beszélgetései során többen is mondták, hogy elsősorban az a feladatuk, hogy meghúzzák a határt az átdolgozás és az egyéb, az átdolgozás szintjét el nem érő felhasználási módok (feldolgozások) között, és eldöntsék, a benyújtott művek közül mi minek számít. Feldolgozás alatt itt legtöbbször az áthangszerelést értették mint leggyakrabban előforduló esetet, ami szerzői jogilag mindenképp felhasználásnak minősül, csak nem átdolgozásnak. Az áthangszerelés jelenthet többszörözést, terjesztést vagy nyilvános előadást is, függően attól, hogy milyen formában történik a nyilvánosságra hozatal. Az egyik bizottsági tag elmondása szerint ilyen szempontból nem mindig szerencsés végeredményre jutnak. Hiszen a törvény értelmében az az alkotás minősülhet átdolgozásnak, ami tartalmazza az átdolgozó személyiségi és szellemi jegyeit: ennek értelmében, ha valaki átírja Bach egy zenekari művét 16 szájharmonikára, az nem minősül átdolgozásnak, pedig szakmailag nagy eredménynek könyvelhető el. De ha csak az eredeti szólamokat kiosztja más hangszerekre, aminek köszönhetően végeredményként ugyanaz a dallam, és ugyanazok a harmóniak szólalnak meg, az csak egy áthangszerelés lesz (ami szintén felhasználásnak minősül), és az Artisjus ezt nem tudja átdolgozásként kezelni és honorálni a későbbiekben szerzői jogdíjak kifizetésével. Sokszor nyújtanak be átdolgozásként olyan műveket, amelyeknél az eredeti műhöz hozzáadnak egy dobsávot. Az előzőekből következően ezeket sem lehet átdolgozásként elfogadni.

¹¹³ *Tattay*: i. m. (43), p. 138.

9. ZÁRÓ GONDOLATOK

A fentiekből látható, hogy a zeneművek átdolgozása a szerzői jog nagyon összetett részét képezi, még akkor is, ha a törvény nem sokat foglalkozik vele. De ez a kis rész sok, még kisebbre ágazik szét, ami megköveteli azt, hogy minden egyes művel egyedileg kelljen foglalkozni, tehát az egész terület komplex törvénybe foglalása szinte lehetetlen.

A zenei átdolgozások egyre nagyobb divatnak örvendenek manapság, és egyre több zeneszerző vagy zenekar kezd átdolgozásokat írni, viszont a jogi háttérrel a legtöbbször csekély információval rendelkeznek. E sorok szerzője bízik abban, hogy ezzel az áttekintéssel segítséget tud nyújtani a jogot kevésbé ismerő zenészek számára, és aki átdolgozás írását tervezi, az megtalálja benne a számára szükséges információkat.